

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

תניינא

שיחות מוסר על סדר פרשיות השבוע

כולל

דברי חיזוק והתעוררות

בענייני עבודת ה'

נסדר ונערך משיחות מוסר

שנאמרו במקהלות על ידי

הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א

ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה

פרשת בראשית

ירושלים עיה"ק תובכ"א

תש"פ לפ"ק

שיחות מוסר אלו הנדפסים כאן בס"ד, נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות מוסר שנמסרו בשנת תשמ"ה בירושלים ת"ו. ואם שגיתי, איתי תלין משוגתי. ובקשתינו שטוחה לפני המעיינים ה"ו, כי כל שגגה וטעות יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יעמידוני על טעותי.

בסוף החוברת מצורף מאמר על פרשת השבוע, ממאמרי רבינו שליט"א על התורה כת"י, אשר רואה אור לראשונה כאן בס"ד.

כל המעוניין לזכות את הרבים ולפתוח נקודת מכירה לחבורות אלו, בבית הכנסת / ישיבה / מקוה וכיו"ב, על ידי קופה [שיניחנה מליל שישי עד מוצ"ש מדי שבוע], ניתן לפנות למערכת ההפצה.

**לכל ענייני ההפצה יש לפנות בשעות בין
הסדרים, לפלאפון מספר 0527622629**

ניתן להשיג את החוברות בנקודות המכירה

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,
בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר
הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,
ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות
ניתן לפנות בשעות בין הסדרים
לפלאפון מספר 0548-542-164

פרשת בראשית

הכל כלול בתורה / 'ברית אש' / התבוננות ועבודה
ב'ראשית' / הבריאה כולה לצורך התורה / להגביר
הרוחניות על הגשמיות

מפתח העניינים

'בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ' / הכל כלול בתורה / כל אדם ובהמה וחיה וצומח ופרטיהם ופרטי פרטיהם כלולים בתורה / הכל נכלל בפרשת בראשית / הכל נכלל במילה 'בראשית' בלבד / בראשית - 'ברית אש' / 'אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמת' / 'אם תטיב שאת, ואם לא תיטיב לפתח חטאת רובץ' / 'בראשית' - 'בסימנא טבא' / התבוננות במצבינו כיום / 'גופא בתר רישא גריר' / 'החכם עיניו בראשו' / לקדש את ה'ראשית' / עיקר המלחמה בתחילתה / 'בשביל תורה שנקראת ראשית' / 'מז' שלא זכה בתורה, אין לו ליהנות מן העולם עד מדרך כף רגל' / צדיקים ברחו ולא רצו להינות מן העולם הזה כלל / התקנה היא להיות מוחזקי עמלי תורה / על ידי קבלת התורה נבדלנו מכל העמים / כל הבריאה לצורך תורה / ה'תורה' זה הבסיס להכל / ה'בנאי' האמיתי של הבריאה / 'דעת בעלי בתים היפך דעת תורה' / חשיבותו ומעלתו של בן תורה / הכח שיש בידי עמלי תורה המשפיע על כל הבריאה כולה / לחזור ולשנן את היסודות הפשוטים הללו / 'הספר והסיף ירדו כרוכין כאחד' / אין מי ש'ידיו נקיות' בדבר הזה / חזקיה רומם את בני דורו לעמל ועסק התורה / סוד ההצלחה של חזקיה / 'מרבה תורה מרבה חיים' / כל הפרשה כולה רומזת על 'בריאית האדם' דוקא / מעלת ה'נשמה' של האדם / באדם יש שילוב של רוחניות וגשמיות יחדיו / רצון הקב"ה שיהפוך האדם את ה'חומר' שיהפך ל'צורה' / 'צדיקים במיתתן קרויים חיים' / 'רשעים בחייהם קרויים מתים' / ההבדל בין המיתה של הצדיק למיתה של ה'רשע' / אם זכה ה'רוחניות' גוברת על ה'גשמיות' ואם לא ח"ו להיפך / ה'גשמיות' היא 'תהום' / האדם צריך להפוך עצמו להיות 'כלי' לתורה / התורה מסייעת לאדם לבל יטבע

בטיט היצר הרע / תורה מחזרת אחר אכסניא שלה / צריך לתת מקום לתורה
לשרות ולשכון בתוכינו / ברכה על ידי ראשית

מפתח חידו"ת

- א. בענין בריאת אש מים ורוח..... כט
ב. בענין איזה עץ היה עץ הדעת..... לג
ג. בענין ועפר תאכל כל ימי חיך..... מא

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמות

מסעודה בת חסיבה	אליהו מאיר בן סימי	יפה בת עליה
שמעון בן עליה	יוסף בן אסתר	פיבי בת חסיבה
מסעוד בן אסתר	סימי בת חנה	מרגלית בת סימי

תנצב"ה

ניתן להקדיש את הוצאות
הדפסת החוברות השבועיות
בפלאפון מספר 0527628840

ניתן להשיג את החוברות
מתחילת השבוע בשולחנות ההפצה
של י. בלוי בבתי הכנסת

נשמח מאוד לקבל כל הערה והארה
הוספות וטעויות הדפוס וכיו"ב
ולהוספה לרשימת התפוצה
במייל: 8542164@gmail.com

הכל כלול בתורה / 'ברית אש' / התכונות ועבודה
ב'ראשית' / הבריאח כולל לצורך התורה / להגביר
הרוחניות על הגשמיות

'בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ'
בעזרת ה' יתברך, מתחילים מחדש, ספר בראשית. 'בראשית ברא
אלהים את השמים ואת הארץ' (בראשית א א). המילה הזו,
התיבה הזו, 'בראשית', נדרשת על ידי רבותינו בספר תיקוני הזהר
הקדוש בשבעים אופנים.

הכל כלול בתורה
ונראה ללמוד יסוד גדול שלימד אותנו הגאון מוילנא ע"ה, בביאורו
לספרא דצניעותא (פ"ה דנ"ה ע"א): "והכלל, כי כל מה שהיה והווה
ויהיה עד עולם, הכל כלול בתורה, מ'בראשית' עד 'לעני כל ישראל'"
(דברים לד יב). כל מה שהיה והווה ויהיה עד עולם, הכל נמצא והכל כלול
בתורה. "ולא הכללים בלבד, אלא אפילו פרטיו של כל מין ומין". כמה
פרטים יש? - מליונים על גבי מליונים. וכולם, כל הפרטים, כלולים
בתורה.

כל אדם ובהמה וחיה וצומח ופרטיהם ופרטי פרטיהם כלולים בתורה
מוסיף הגאון, "ושל כל אדם בפרט", לא רק הפרטים של שאר המינים,
'בעלי חיים' וכיוצא באלה, אלא כל אדם ואדם. "וכל מה שאירע
לו מיום הוולדו עד סופו, וכל גלגוליו וכל פרטיו ופרטי פרטיו, וכן של כל
בהמה וחיה וכל בעל חי שבעולם", כל הנבראים כולם, כל אחד ימחיש
לעצמו, כמה מינים ופרטים יש, לאין מספר ממש. "וכל עשב וצומח
ודומם וכל פרטיהם ופרטי פרטיהם, וכל מין ומין ואישי המינים ומה שיאירע

להם ושורשם", כל אלה - הכל נמצא בתורה. מ'בראשית' ועד 'לעיני כל ישראל', וכמו שנראה בהמשך. "וכן כל מה שכתוב באבות, ומושה וישראל כולם הן בכל דור ודור, שכולם מתגלגלים ניצוצותיהם בכל דור ודור כידוע, וכן כל מעשיהם מאדם הראשון עד סוף התורה הוא בכל דור ודור כידוע למבין, וכן הוא בכל אדם ואדם לבד". כל מה שארע לכלל ישראל מזמן 'בריאית העולם', כל המעשים שנמצאים בחומש, כל מה שהתרחש, כל מה שמתחדש בכל דור ודור, הן בכלל, והן בפרט, הכל כלול בתורה.

הכל נכלל בפרשת בראשית

ומסיים הגר"א: "וכל זה נכלל כולו בפרשת 'בראשית' עד 'נח', וכללו נכלל בפרשה הראשונה עד 'ברא אלהים לעשות' (בראשית ב ג), וכלל כללי הכללים בפסוק ראשון, בשבע תיבות, שבעה אלפי שנה". כל מה שהזכרנו, הכל מונח וכלול בשבע המילים האלה "בראשית ברא אלהים, את השמים ואת הארץ". אלו המילים מכוונות כנגד שבעת אלפי שנה שהעולם קיים, כמו שכתוב בגמרא (עין סנהדרין צ"ז א' וב' ובספר שערי זהר שם), וכוללות בתוכן את כל מה שיארע בעולם במשך שנים אלו שיהיה קיים, הן בכלל, והן בפרט.

הכל נכלל במילה 'בראשית' בלבד

בסיום דברי הגר"א הללו, יש הגהה בעד, "כאן חסר כמה תיבות". המשך דברי הגר"א חסרים. אבל שמעתי, שהתוספת החסרה היא, שכל מה שכתוב בשבע התיבות הללו, נכלל במילה 'בראשית' לבדה (כ"ה בהדיא בביאור הגר"א לתיקו"ז בהקדמה די"ח ע"ב, וע"ע בס' ציון אליהו ח"א עמוד ד ועמוד מב). כמובן, שזה 'סתרי תורה' להבין איך הכל נכלל ואיך הכל נרמז. אבל כבר אמר הגר"א שהכל "ידוע למבין". מי שטרח בתורה ונמסרו לו מפתחות 'חכמת התורה', הוא יודע, הוא רואה, והוא

מבין א. אבל הכלל, שהכל כתוב והכל כלול ב'בראשית', כדברי הגר"א. הכל כבר כתוב במילה 'בראשית' עצמה.

בראשית - 'ברית אש'

וכפי שפתחנו רבותינו בספר הקדוש תיקוני זהר (תיקון כ"ב וכ"ג ועוד) דורשים את התיבה 'בראשית' בשבעים אופנים. באחד האופנים, דורשים רבותינו, 'בראשית' - **ברית אש**. כלומר, אותיות "בראשית" בחילוף מקומן וסדרן, יוצרות את המילים 'ברית אש'.

א. אם ביקשת ליטול עצה - מן התורה הוי נוטל'

ולכן אמרו רבותינו (זוה"ק תרומה קסא:) קוב"ה איסתכל באורייתא וברא עלמא, כי הכל כלול בתורה. וכך גם גדולי ישראל בכל הדורות היו נוטלים עצה מן התורה, 'אם ביקשת ליטול עצה, מן התורה הוי נוטל' (ילקוט משלי רמז תתקס), כל דבר ודבר היו מסתכלים ורואים ומוציאים בתורה. כי הם יכלו לראות בה את הכל, כמו שמבאר הגאון ע"ה שדבר זה 'ידוע למבין'. [ראה עוד מגיד דבריו ליעקב חלק מה (פרשת שופטים תשע"ט, עמוד יב). ע"ש].

ב. הרמז של 'פדיון הבן' במילה 'בראשית'

מובא בספרים סיפור מפורסם, שפעם בזמנו של הגר"א היתה סעודה של 'פדיון הבן'. יש הרבה שמהדרים ללכת לסעודה הזו של פדיון הבן.. [למה? קודם כל זה סעודה.. זה כבר דבר גדול. ועוד אומרים (ע' שד"ח מע' ס כלל נד, ובס' עטרת יעקב עמוד כד אות יא) שהרי זה שקול כנגד פ"ד תעניות. היכן מצאנו עוד כדבר כזה? גם אוכל וגם נחשב לו תענית.. אבל יש עוד הרבה מצוות. ללמוד דף גמרא זו גם מצוה גדולה. ובלמוד דף גמרא אחד מקיים מאות מצוות. וגם בה נוהל שני עולמות, גם עולם הזה וגם עולם הבא. אבל פחות נמשכים אחרי זה. מעדיפים לראות את ה'עוף' מונח ומוזמן על השולחן..]. והגר"א השתתף בסעודה של מצוה זו, בפדיון הבן, ושאלו את הגר"א, 'כבוד הרב, היכן נרמז פדיון הבן במילה

'אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי'
מה הכוונה "ברית אש"? ה'ברית' היא ה'תורה', כמו שנאמר 'אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי' (ירמיה לג כה), והכוונה לתורה הקדושה, כמו שאמרו בגמרא (שבת לג). ואם יש בידך את ה'ברית', את ה'תורה', ממילא אתה ניצל מ'אש'. איזה אש? יש 'אש' של 'יצר הרע', היצר הרע נקרא 'אש', כמו שאומרת הגמרא (קדושין פא). "נורא בי עמרם". ואם יש את ה'ברית', את ה'תורה', אין 'אש'. ועוד מצאנו שגם יסורין נקראים 'אש' בפסוקים (ע' זכריה יג ט),

בראשית?', וענה את התשובה הידועה, שבראשית זה ראשי תיבות של "בן ראשון אחר שלוש יום תפדה". כל התורה שבעל פה רמוזה במילה 'בראשית'.

הרמז לדין דמאי בשבת במילה 'בראשית'

יש סיפור מעניין, שראיתי בספר תולדות אדם (ד"ר ע"א), שם מביא על רבי זלמל'ה אחיו של רבי חיים מוולוז'ין זצ"ל. כידוע, יש מושג של דמאי. מה זה דמאי? - ספק מעושר ספק לא מעושר. הלוקח פירות מעם הארץ, זה נחשב ספק מעושר, אין יודעים אם עישר. וזה היה בעם הארץ של חז"ל, בעם הארץ של זמנינו ודאי לא מעושר... אבל בזמן חז"ל בזמנם כך זה היה, ספק מעושר. והדין הוא שאם שואלים אותו אם מעושר או לא, ואומר 'עישרתי', לא נאמן. אבל אם שאלו אותו ביום שבת, אומר הירושלמי (דמאי פ"ד ה"א), נאמן. מה הטעם? - "אימת שבת על עם הארץ". ביום חול אין לו בעיה לשקר, משקר גם בשביל שבת.. אבל בשבת עצמה הוא מפחד לשקר, ולכן נאמן.

מספרים ששאלו אותו, את רבי זלמל'ה, היכן זה נרמז בבראשית, הרי אתה אומר שהכל נרמז בבראשית? ואמר להם, ודאי שגם זה נרמז, הרי כל התורה רמוזה במילה בראשית, כמו שאמר הגר"א. המילה בראשית, מורכבת מהאותיות 'ירא שבת' (ועיין תיקוני זהר דף ס"ט ע"ב ועוד). לרמז כי בשבת הוא ירא, מפחד, לא ישקר. [ויש לנו כאן מוסר השכל, איך היה נראה עם הארץ של חז"ל. תראו איך היו נראים עמי ארצות של זמנם].

ואם יש 'ברית', יש את ה'תורה', הרי הוא ניצול מן ה'יסורין'. ולהיפך, אם חלילה אין 'ברית', אין עסק התורה כדבעי, הרי שיש 'אש'. יש יצר הרע, ויש ייסורים.

'אם תטיב שאת, ואם לא תטיב לפתח חטאת רובין'

וזה הפסוק הראשון, המילה הראשונה, של ה'תורה שבכתב'. בראשית. אם יהיה לך 'ברית' תנצל מ'אש'. וידוע המשך הפרשה, מה שרואים שאמר לו הקב"ה לקין 'אם תטיב שאת, ואם לא תטיב לפתח חטאת רובין' (בראשית ד ז), וכמו שיש קבלה בידינו מהגאון ע"ה (הובא בספר אבן שלמה), 'אם תטיב - שאת', אם האדם עוסק בתורה, הרי שהיצר הרע שוכב לידו. ואם לא - מיד קם ובוזע אותו. אסור להסיח דעת מזה. אם יש 'תורה', אין צרות, לא בכלל ולא בפרט. לא יהיו מגפות, ולא תאוונות, ולא שאר צרות וייסורים. אבל אם אנחנו מתרפים מה'ברית' ח"ו, הרי שבהכרח יהיה 'אש'.

'בראשית' - 'בסימנא טבא'

אם אנחנו רוצים לעזור, גם לכלל וגם לפרט - זה הזמן להתחזק ב'ברית'. עכשיו מתחילים שנה חדשה, 'בראשית', 'בסימנא טבא', זה הסימן טוב, לא רק מה שמנגנים 'בסימנא טבא'. סימן טוב זה שבאמת תשב ותחליט ותקבע בנפשך, שהשנה הזו לא תהיה דומה לשנים שקדמו לה, שחלפו והתבזבזו ימים על גבי ימים ושעות על גבי שעות לחינם להבל ולריק.

התכונות במצבינו כיום

ובאמת, מי שיש לו עין פקוחה ואוזן כרויה, ומסתכל קצת במה שקורה בעולם, הוא רואה כיצד מיום ליום ומשעה לשעה המצב של כלל ישראל מתדרדר, לא פשוט בכלל. ה' ירחם. כמה צרות יש, וכמה

מאורעות קשות שומעים. ואדם כאילו 'מתרגל' למצב הזה. ולא היא, אדם צריך להיות עם אוזנים כרויות ועינים פקוחות, לראות מה מתרחש, מה קורה כאן. אי אפשר ללכת הלאה "כאשר ימשי העוור באפלה" כמו שאומר הפסוק (דברים כח, כט). צריך להתעורר. ובמה יתעורר, בדבר הזה. ב'ברית'. עלינו לזכור: 'ברית אש'. אם יש 'ברית' - אין 'אש'. ואם לא, ח"ו יש 'אש'. וכמו שנראה עוד בהמשך, גם מדברי ה'אור החיים' הקדוש בפרשה.

'גופא בתר רישא גריר'

והנה, אנו עומדים עתה בהתחלה, מתחילים מ'בראשית'. וכלל גדול בידנו 'גופא בתר רישא גריר' (עירובין מא.), על כן צריך עתה כל אחד ואחד לחזק אצלו ולשנן ולקבוע היטב בתוך לבבו ידיעות מושכלות, אשר יחזקו אותו בעבודת ה' ובלמוד התורה, כדי שכל השנה כולה תהיה כהוגן.

'החכם עיניו בראשו'

הגאון חיד"א ע"ה (לב דוד פ"א), מעתיק דברי מהר"ח זצ"ל בכתב יד, שהוא מפרש את הפסוק שבפרשה שלנו "הוא ישופך ראש". קודם הוא מביא את הפסוק בקהלת (ב, יד) "החכם עיניו בראשו". וזה דבר שצריך להבין, הרי שלמה המלך היה החכם (בה"א הידיעה), היה חכם מופלג, כמו שכתוב (מלכים א ה י) "ותרב חכמת שלמה מכל חכמת כל בני קדם". ומאחר וכל כך היה חכם שלמה המלך, שואל מהר"ח, למה

ג. חכמתו הגדולה של שלמה המלך ע"ה

וידבר שלשת אלפים משל' (שם פסוק יב), שמעתי מרבותי שהביאור בפסוק הזה הוא, שהיה צריך אלף משלים כדי להבין משל אחד של שלמה המלך.

התכוון באומרו 'החכם עיניו בראשו', פשיטא שבראשו הם, אלא מה, בבטן, ברגלים?! ודאי החכם עיניו בראשו!

לקדש את ה'ראשית'

אלא, מבאר רבי חיים ויטאל, שאין הכוונה כאן על העינים ה'בשרניות' שלנו. הכוונה והיסוד שאומר כאן שלמה המלך, זה שצריך להשיג מאד מאד, שתמיד בראשיתו של דבר, הכל יהיה בקדושה ובטהרה כראוי, וממילא גם ההמשך ייגרר בעקבות זה ויהיה כולו קודש לה'. זהו אומרו 'החכם' - עיניו בראשו'. הוא יודע שבראש העיניו,

מרוב ריבוי חכמתו העצומה, הוא היה צריך להקדים אלף הקדמות וידיעות, ומכל זה היה משתלשל ונולד המשל האחרון, להבין עומק חכמתו.

וכמו ששמעתי בשם התפארת שלמה מרדאמסק, שפעם הוא שאל, כתוב ששלמה המלך בזמן שירד ממלכותו היה הולך וצועק 'אני שלמה' ואף אחד לא האמין לו. למה שלא יאמינו לו? היה יכול שלמה להכנס לבית המדרש, לומר שם לכל החכמים, 'שמעו נא רבותי, יש לי כאן קושיא בגמרא'. היה שואל אותם שאלה עצומה, ויראה להם את כוחו הגדול וזרועו הנטויה בחכמה, וכך היה הולך ומראה להם את חכמתו, עד שידעו שהוא שלמה. ומפני מה אף אחד לא האמין? אלא, לפעמים מרוב ריבוי החכמה של החכם, ומרוב מיעוט הדעת והמח של השומע, מכח זה השומע לא מבין דבר. הרי זה כמו שתגיד דבר חכמה עצום לילד, תקח ילד בן חמש תגיד לו מערכה עצומה של הגאון רבי עקיבא איגר. יסתכל עליך כתרנגול בפני אדם, (אולי גם ינענע בראשו כדרך המנענעים.. אבל לא יותר מזה). הוא לא יבין כלום. 'כלי הדעת' שלו לא מפותחים ולא יכולים לקבל כזו 'חכמה'. אין לו 'דעת' לקלוט את הדברים הללו.

וכך היה בדורו של שלמה. כל עוד סיבבו אותו 'הכרתי והפלת' וראשי הסנהדרין ושאר החכמים הגדולים, הם היו יכולים לתפוס את חכמתו ולהעביר את זה הלאה לעם כולו, אבל בזמן ששלמה המלך דיבר לעם בצורה ישירה, לא הבינו כלום, והיה זה מכח חכמתו העצומה של שלמה המלך ע"ה.

בתחילתו של דבר, שם צריך להתחכם ולעשות תחבולות כדי להצליח שיהיה הכל כרצון ה'.

עיקר המלחמה בתחילתה

וזה הכוונה 'הוא יושפך ראש'. עיקר המלחמה והנצחון כנגד היצר וחייליו, זה בתחילת הפיתוי. בתחילת ההסתה וההופעה של היצר, אם האדם מיד דחה - מיד ניצח! אבל אם ברגע הראשון ששומע את דבריו של היצר, הוא מטה אוזן, לא דוחה מיד, שומע, מקשיב - והרי כידוע היצר הרע יודע לדבר, מדבר בנחת, ב'חיוך' על השפתיים, תמיד ממשיל משלים, מראה דברים 'מתוקים מדבש', 'נופת תטופנה שפתי זרה' (משלי ה ג) - כיון שהאדם מטה אוזן, הפסיד את המערכה. לכן התורה מזהירה הוא יושפך ראש, תתגבר עליו בראשיתו של דבר, וכך הנצחון מובטח.

'בשביל תורה שנקראת ראשית'

נראה ללמוד כמה ביאורים נפלאים שמבאר רבינו האור החיים הקדוש בפרשתנו, ורוח הקדש מדברת מתוך גרונו. כמה ביאורים בפרשה שכדאי לדעת², וכדאי לדעת ולהתחזק בהם כעת כשאנו עומדים בהתחלה, כמו שאמרנו, ש'גופא בתר רישא גריר'.

ד. מניין הפירושים של ה'אור החיים' הק' ל'בראשית' ול'בחוקותי'

התבוננתי, (לא קיבלתי ולא שמעתי כן מרבתי, ואולי אני טועה), אבל מי שיסתכל בדברים הנפלאים של האור החיים הקדוש בביאורו כאן בפרשה, יראה שאת המילה הראשונה, "בראשית", הוא מפרש בעשרים ושישה אופנים. הרי ברור שהכל מחושב, בכל דבר יש טעם וסיבה. זה לא סתם. את הפירוש של המילים 'אם בחוקותי תלכו' הוא מפרש בארבעים ושתים אופנים. זה לא סתם.

רבותינו במדרש (אותיות רבי עקיבא נוסח א אות ב) דרשו תיבת 'בראשית', 'בשביל תורה שנקרא ראשית'. התורה נקראת 'ראשית' כמו שנאמר 'ראשית חכמה יראת ה' (תהלים קיא י)', 'יראת ה' ראשית דעת' (משלי א ז), ובשביל זה נברא העולם. ומפרש ה'אור החיים' (שם אופן ה), "ופירוש ב' של בראשית", האות ב' במילה בראשית, "היא ביי"ת הסיבה", כלומר, על פי חכמת הדקדוק זה ב' של סיבה, שבגלל ראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ. ומה זו ה'ראשית'? זו ה'תורה'.

'מי שלא זכה בתורה, אין לו ליחנות מן העולם עד מדרך כף רגל' **אומר** ה'אור החיים' הקדוש דבר מבהיל כל לב: "ומעתה", אחר ששמענו דברי רבותינו, שבשביל התורה שנקראת ראשית נברא העולם, הרי שגילו לנו רבותינו בדיעה זו, "מי שיזכה בתורה, זכה בכל העולם, ומי שלא זכה בתורה, אין לו להנות מן העולם עד מדרך כף רגל". כלום, אין לו שייכות ליהנות כלום. היות והעולם נברא בשביל בראשית - בשביל תורה, אם כן, אם יש לך חלק ונחלה בתורה, הרי שבאמת כל העולם כדאי הוא לזה, כדאי הוא לך. אבל מי שאין לו חלק בתורה, אין לו להנות מן העולם עד מדרך כף רגל, אין לו שום דבר לקבל מהעולם הזה, לא מגיע לו מאומה. "זולת, אם ישמש הכשר עמליה". אם יש לו 'חיבור לטהור' שהוא מסייע לתורה, מסייע לחכמי התורה, קיימא לן 'כל המחובר לטהור - טהור', וממילא יש לו שייכות, וזכות קיום, ויש לו זכות להנות מהעולם הזה. ואם לא - אין לו רשות. התורה, רק בעבורה נברא העולם, ואם יש לך חלק ונחלה בתורה, יש לך רשות

כנראה הוא בגלל מה שכתוב על תלמוד תורה 'ודברת ב"ם' (דברים ו ז), בגמטריא ארבעים ושנים, ולכן צריך שיהיה מ"ב אופנים. גם כאן, שכותב עשרים ושש אופנים, כמנין שם הוי"ה, ודאי שהיה לו בזה חשבון עמוק.

ליהנות מן העולם ולהשתמש בו, ואם אין לך תורה - אין לך להנות מהעולם הזה עד מדרך כף רגל. כלום ממש.

צדיקים ברחו ולא רצו להינות מן העולם הזה כלל
ולמתבונן אלה דברים נוראים. אצלנו זה לא מצוייר כך, אלא מצוייר הפוך בדיוק. אלו שאין להם תורה כלל, יש להם הנאה בעולם הזה. ולהיפך, אלה שהם חכמי התורה, הם בורחים מהנאות העולם הזה. וכידוע וכמפורסם, מי שיודע בדברי תולדותיהם של צדיקים, יראה שרבותינו בכל הדורות היו בורחים מכל הנאה ולא רצו להנות מהעולם הזה כלל, לא נהנו באצבע קטנה מהעולם הזה, ומה שלקחו היה באונס ובכפיה, בעל כרחם ושלא בטובתם. כמו שיש הרבה עובדות וסיפורים על כל גדולי הצדיקים, מתנאים ואמוראים ועד גדולי חכמי הזמן האחרון, שמן העולם הזה לקחו מעט מן המעט, בדרך אונס וכפיה.

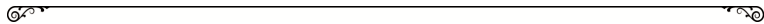
'ביה אנא רחיץ!'

ה.

הזכרתי המעשה שהיה עם הגאון רבי חיים מצאנז זצ"ל, [שהיה קודש קדשים, איש אלקים, והיה אדמו"ר לאדמו"רים, אדמו"רים שהיו להם אלפי חסידים היו נוסעים ובאים לשמוע תורה ממנו, בשלחן אצלו היו יושבים לפעמים ארבעים אדמו"רים. היה ענק בענקים, בכל מכל כל, והוא לא נהנה מהעולם הזה אפילו באצבע קטנה]. רבי חיים כל ימיו היה חולה ברגליו, והיה זב דם מהם. ופעם שאלו אותו למה לא יסע למרחץ, לרחוץ במיין מינרלים, אולי יעזרו לו להבריא את גופו. שמע, וצעק בקול כארי, לרחוץ? 'ביה אני רחיץ'.... רחיץ זה בוטח. בהקב"ה אני בוטח, וזה ה"רחיצה" שלי. וכל כך למה? - כי לא רצה להנות כלום מן העולם הזה. [ראה עוד באורך בדברי רבינו שליט"א בקונטרס "תורה וחיים" על הגר"ח מצאנז זצ"ל וזיע"א].

מי שאוהב שומר על מה שאוהב

הגאון ר' אליהו לאפיאן זצ"ל, אמר פעם, שאחד שאומרים עליו שהוא אוהב דגים. וכמה מתבטאות האהבה שלו? - בזה שהוא אוכל אותם. והוא שאל:

התקנה היא לחיות מחזיקי עמלי תורה

ואת זה בא ה'אור החיים' לאפוקי. חכמי התורה יש להם זכות להנות מן העולם, והשאר אין להם זכות להנות אפילו עד מדרך כף רגל, זולת אם משמשים להם, קשורים הם לתורה ומחזיקים את הלומדים בה, כמו שאמרו בגמרא בכתובות (קיא:) תקנה מצאתי להם. אבל אם לא - אין לו זכות.

על ידי קבלת התורה נבדלנו מכל העמים

מוסיף ה'אור החיים' הקדוש, "וגם אמרו (אותיות דרע"ק שם), בשביל ישראל שנקראו ראשית, דכתיב ראשית תבואתה" (ירמיה ב ג). ואל תקשה סתירה, שפעם אומרים ראשית זו תורה, ובשבילה נברא העולם, ופעם אומרים שהעולם נברא בשביל ישראל. "אין מאמרם זה מכחיש הראשון", אין זו סתירה, "כי טעם עצמו שנקראו ישראל ראשית", למה זכינו לתואר 'ראשית תבואתה'? "הוא לצד קבלתם התורה", בזה שקבלנו את התורה, לא כשבעים אומות, לזה זכינו לתואר 'ראשית תבואתה'. "ובזה נבדלו לשם ולתהילה מהעמים", כלומר, כשישראל קיבלו בקבלה אמיתית את התורה, ועוד בלי לדעת מה יש בה אמרו 'נעשה ונשמע', בזה קיבלו את התואר 'ראשית'.

כל הבריאה לצורך תורה

עוד מוסיף ה'אור החיים', "וגם אמרו (ע' ב"ר פ"ב ס' ט ויק"ר פר' לו סי' ד) בשביל אברהם ובשביל יעקב", שבעבורם נברא העולם, וגם זה

וכי זה נקרא אוהב? אם אתה אוהב את הדג, אתה צריך לדאוג לו כמו בן יחיד, לשמור עליו ולטפח אותו.. לא, הוא אוהב דגים אז הוא אוכל אותם... זה לא נקרא שאוהב דגים אלא שאוהב את הכרס שלו..

לא סתירה, כי גם הם נקראו ראשית בגלל התורה, "והכל הולך לטעם הראשון, עקב אשר שמע אברהם" (בראשית כו ה), זו זכות התורה. "גם אמרו (זוהר ח"א דף יא ע"ב) בשביל יראה שנקראת ראשית, דכתיב ראשית חכמה יראת ה' (תהלים קיא י), כי הוא זה גם כן יסוד התורה, כי אם אין חכמה אין יראה (אבות פ"ג מ"ו), ואם אין יראת ה' אין תורה, כי הוא אוצר נחמד לתורה". נמצא לפי זה, שכל מאמרי חז"ל מורים על דבר אחד, שכל הבריאה כולה נבראה בזכות ולצורך התורה.

ה'תורה' זה הבסיס להכל

בימים אלה, כשמתחילים אנו שנה חדשה, וכולנו רוצים שנה טובה, כולם מתפללים שתהיה שנה ברוכה, צריך לדעת מה זה ה'ראשית'. תורה. זה התחלה, זה הפתיחה וזה הבסיס להכל. תדע לך, כי הכל תלוי בתורה. ומי שאין לו קשר עם התורה, אין לו רשות להנות מהעולם עד מדרך כף רגל, ולא יכול לצפות לכלום.

ה'בנאי' האמיתי של הבריאה

עוד מוסיף ה'אור החיים' הק' (שם אופן ו), שלמה המלך ע"ה בספר במשלי לימד אותנו, "ואהיה אצלו אמון" (משלי ח ל), ודרשו רבותינו "ז"ל" במדרש (בראשית רבה פ"א סי' א) "ויהי אצלו אמון, אל תקרי אמון אלא אומן. והוא עצמו שרמזו הכתוב תחילת דבר ה' והודיע בריאת עולם, הודיע במה בראה, ואמר בתורה בראה, כי היא האומן. ולפי זה גדלה מעלת בעליה שזוכים בכל, ולזה יהיה הדין להם שיקראו בונים, והוא אמרם ז"ל (שבת קיד). תלמידי חכמים נקראים בונים, כי מה שבפיהם ובלבבם הוא הבונה, והוא אומרו אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים

וארץ לא שמת" (ירמיה לג כה), מי ה'בנאי' האמיתי של הבריאה, זהו הבן תורה, התלמיד חכם, זה שיושב ועוסק בתורה. הוא ה'בנאי' האמיתי.

'דעת בעלי בתים היפך דעת תורה'

היפך דעתם של הדיוטות, והיפך דעתם של מרשיעים שכל הזמן צועקים על הבני תורה 'מה אתם תורמים לבריאה? אתם לא עושים כלום!'. זו שיחה של הדיוטות, הפוך בדיוק מדברי רבותינו. זה מה שכתב הסמ"ע (חו"מ סי' ג) שמי שאין בו לחלוחית של תורה, מי שהוא עם הארץ גמור, כל דעתו ודעותיו הם היפך דעת תורה. זה מוכרח להיות כך, כי היות ואין לו קשר לתורה, אין לו 'דעת', הרי הוא כבהמה, וממילא דעתו היא היפך דעת התורה. דעת התורה היא שהבנאי האמיתי שכל הבריאה עומדת עליו, הוא התלמיד חכם, 'אל תקרי בניך אלא בוניך' (ברכות סד.). והגם שלא ראית אותו בונה, אבל ברגע שהוא יושב ועוסק בתורה, וכלשון ה'אור החיים' 'מה שבפיו ולבו', בשעה שהוא הוגה בתורה, בשעה שהוא מתייגע בסברתן של ראשונים, הוא בונה הכל, מרפא הכל, הוא הוא בעל הבית בבריאה.

חשיבותו ומעלתו של בן תורה

זה החשיבות של 'בן תורה', וצריך לחזור ולשנן את זה היטב. צריך לדעת כמה טוב ומטיב הוא אדם שלומד תורה, כמה טוב שמגדל בניו לתורה, אשרי אדם שיש לו חתנים תלמידי חכמים (ע' ברכות לד: וכתובות קיא:). זכית לחתן בן תורה, תכבד אותו, בזכותו אתה נבנה. בזכותו אתה תקום בתחיית המתים. צריך לדעת שזה האמת, הם אלו שבונים.

הכה שיש בידי עמלי תורה המשפיע על כל הבריאה כולה וכך מצאנו בהרבה מקומות בדברי חז"ל. כמו המעשה ברבי אלעזר המודעי שהחזיק את העיר ביתר בזכותו במשך שלוש שנים ולא

נפלה בידי הרומאים, וברגע שנפטר, נפלה העיר ונכבשה בידי האויבים (ירושלמי תענית פ"ד ה"ה). ובגמרא בתענית (כא:): מסופר על מגפה שהיתה ופשטה בקרב הציבור, ובעירו של האמורא רב לא היתה מגפה, וחשבו משום שבזכות תורתו ניצל המקום ההוא. וכבר הזכרנו את המעשה עם רבי פנחס בן יאיר (חולין ז:). [א"ה: ראה מגיד דבריו ליעקב פרשת עקב].

לחזור ולשנן את היסודות הפשוטים הללו

וצריך לחזור ולשנן את הדברים הפשוטים הללו שוב ושוב, כי תמיד יש מלחמה נגד העמלים בתורה, וצריך לזכור ולהזכיר שרק בזכות הבני תורה יש חיים, יש ברכה, והגזרות מתבטלות. ולו היו עוד אלפי בני תורה, כמה גזרות ומרעין בישין היינו מסלקין. וכל אחד צריך בעצמו להיות יותר בן תורה. אם אדם יראה ויתבונן, יראה שכל כך הרבה שעות ורגעים הולכים לבטלה. והתורה הרי כל כך גדולה, וכמה מוטל עלינו החיוב לדעת הכל, אם כן, תלמוד מה שחשקה נפשך. תלמוד חומש עם רש"י, תלמוד מדרש, תלמוד הלכה, תלמוד מוסר, כל כך הרבה אפשר ללמוד. רק צריך לנצל את הזמן. על כל פנים, זה מושכל ראשון, זה הידיעה הראשונה שצריכים לדעת. 'גדלה מעלת בעליה שזוכים בכל, ולזה יהיה הדין שנקראים בונים' כלשון האור החיים.

'הספר והסיף ירדו כרוכין כאחד'

מוסיף האור החיים הקדוש (שם אופן ט), "עוד תתפרש בראשית", המילה בראשית, "על דרך אומרים ז"ל "הספר והסיף ירדו כרוכין כאחד". כך לשון רבותינו (ויק"ר פר' לה סי' ו). ה'ספר' זה התורה, ו'סיף' זה 'חרב', וירדו שניהם כרוכין ביחד. "והוא אומרו בראשית ברא אלהים, פירוש, עם ראשית שהיא התורה, ברא אלהים, פירוש, הדין שהוא רמוז

הסיף". נמצא שמי שעוסק בתורה ניצל מ'סיף', ואם לא עוסק בתורה - ה' ירחם - יש סיף. 'חרב באה לעולם על ביטול תורה, כך אומרת הגמרא (שבת לג).¹

אין מי ש'ידיו נקיות' בדבר הזה

ויתבעו את האדם על זה. יבוא אדם לבית דין של מעלה יגידו לו: 'אתה עשית מלחמה בעולם! בגללך היה כך וכך!'. יגיד, 'אני? מה עשיתי?'. אבל יענו לו, 'אכן, אתה בביטול תורה שלך גרמת לזה!'. ומי יכול לומר ש'ידיו נקיות' בענין הזה, כמה צריכים אנו להתחזק בזה.

חזקיה רומם את בני דורו לעמל ועסק התורה

וזה מה שמלמד אותנו ה'אור החיים' הקדוש. חרב וסיף ירדו כרוכין כאחד. אם אתה עוסק בתורה, אתה ניצל מסיף. ואם לא ח"ו נופל

1. בעבור ביטול תורה חרב באה לעולם

סיפרתי פעם מעשה שהיה עם המשגיח של ישיבת עץ חיים, לפני כחמישים שנה, כאן בירושלים. קראו לו הגאון רבי יהודה הולצמן זצ"ל. הוא היה איש אלקים נורא, קדש קדשים. התקיים בו 'וראו כי שם ה' נקרא עליך' (דברים כח י). היו רואים עליו תמיד כיצד היה חי 'כעבדא קמיה מריה', שלא מסיח דעת מה' אלהיו. בכל פעולה, בכל מעשה, היו רואים כיצד עושה אותה בשיקול הדעת ובמורא מה'. היה ירא וחרד מנדנד איסור יותר ממה שאדם מפחד מ'נחש' בעל שבעה ראשים.. עליו סיפרו, כי היו פעם בישיבה כמה בחורים שישבו ופטפטו בדברים בטלים. והמשגיח ראה את זה, וניגש אליהם כאשר כולו חיוור כסיד, כולו רועד. ואמר להם, 'איך זה שכך בעת העסק בתורה יושבים ומדברים בדברים בטלים? האם אתם יודעים כמה חמור עונש המבטל תורה? הלא אמרו חז"ל ח"ת רי"ש ב"ת בא לעולם בשביל ביטול תורה!'. לא היה לו אומץ להוציא את המילה 'חרב' מהפה, ואמר להם את זה באותיות בראשי תיבות. [ובשיעור אחר סיפרתי עליו זצ"ל מעשה נורא ונפלא על צדקת פזרונו זצ"ל זיע"א, נתבקש בישיבה של מעלה ט' כסליו תש"י].

ב'סיף'. והוא מה שעשה חזקיה בדורו, שהפך את כל הדור שלו לדור של בני תורה, כמו שאמרו בגמרא (סנהדרין צד). שמדן עד באר שבע לא מצאו תינוק ותינוקות שלא היו בקיאים בהלכות טומאה וטהרה, שאלו הם ההלכות הקשות בתורה! וחזקיהו הצליח לרומם את בני דורו שאפילו תינוק ותינוקות היו בקיאים בהלכות החמורות הללו.

סוד ההצלחה של חזקיה

לא לחינם ביקש הקב"ה לעשות את חזקיהו למלך המשיח (סנהדרין צד), כי הדור שלו היו גדול וגבוה בתורה יותר מכל הדורות כולם. וכיצד הוא הצליח? הוא עשה להם 'הלכה למעשה' את מה שלמדנו עכשיו. 'הספר והסיף ירדו כרוכין כאחד'. הוא תלה בפתח בית המדרש חרב, ואמר מי שלא עוסק בתורה, מי שלא בא לשיעור, ידקר בחרב! (סנהדרין צד:). לרמז כי זה העונש של המבטל תורה. ואדם צריך להמחיש לעצמו את זה, שלימוד התורה הוא המציל מן החרב, ובאין תורה, יש ח"ו

ז. דעת זה סדר 'טהרות'.

כמו שראינו אצל רבי אלעזר בן עזריה שאמר לרבי עקיבא (סנהדרין לח:): מה לך אצל אגדה כלך אצל נגעים ואהלות, שאלו הן ההלכות החמורות המצריכות יגיעה גדולה בתורה. מי שפתח פעם את הרמב"ם הלכות טומאות מת או הלכות פרה אדמה וכיו"ב, בספר טהרה, יראה שרוב המחלוקות בין הרמב"ם והראב"ד הם בהלכות האלו. כי אלו הם ההלכות העמוקות. 'דעת' - דורשת הגמרא במסכת שבת (לא). - זו טהרות. החזון איש זצ"ל יגע עשרים וחמש שנה בסדר טהרות (ע' פאר הדור ח"א עמוד קצג). (ואנחנו אפילו את השמות של המסכתות לא יודעים.. אתה אומר לאחד: 'יש מסכת מכשירין', הוא אומר לך, 'לא.. אל תצחק עלי..'. אתה אומר לו, 'ודאי, יש מסכת מכשירין, ומקומה בסדר טהרות', הוא שואל: 'מה זה מכשירים? איזה מכשירים? פטיש, מסמרים, מקדחה וכו', מה יש שם?!!.. הוא לא יודע שמדובר על שבעת המשקין שמכשירים לקבל טומאה..).

'חרב'. 'בראשית ברא אלהים'. עם ה'ראשית', עם ה'תורה', באה גם 'מידת הדין'. ואם אינו עוסק בתורה, חלילה וחלילה יש 'חרב'.

'מרבח תורה מרבח חיים'

ולהיפך, כמו שאמרנו, 'ברית - אש', אם יש 'ברית' התורה, היא מצילה מכל מידת הדין ומכל 'מרעין בישין'. וכך אמרו בגמרא (ברכות ה.), אם רואה אדם שבאין עליו יסורין - יתלה בביטול תורה. יש אנשים באים עליהם יסורין, ומחפשים כל מיני סיבות לתלות בהם. אחד אומר 'זה בגלל הדירה שקניתי, ופעם היה שם מכשף וזה משפיע עלי..', והשני תולה את היסורין ב'עין הרע' והולך לתלות 'קמיעות' ומחפש 'סגולות', וכיוצא באלו. וכל אלו הבל ורעות רוח. אומרת הגמרא - יתלה בביטול תורה. 'ספר וסיף ירדו כרוכין כאחד'. אם תעסוק בתורה - ממילא 'מרבח תורה מרבח חיים' (אבות פ"ב מ"ז). והרמב"ן בספרו שער הגמול (אות א' ב' ג' ועוד) כתב, ש'חיים' זה לאו דוקא שיחיה 'חיי מתושלח', שיזכה לאריכות ימים. 'חיים' הכוונה 'שלימות', בבריאות באושר, בהצלחה, בנחת מהבנים, בפרנסה וכו'. אם יקדיש יותר זמן ללימוד התורה, יזוז ממנו כל ה'מרעין בישין'.

כל הפרשה כולה רומזת על 'בריאת האדם' דוקא

עוד ביאור יקר מוסיף ה'אור החיים' הקדוש (שם אופן ט), אם נבוא להתבונן בפרשת בראשית, נוכל להפיק לימוד מוסר הפלא ופלא. הפרשה מדברת על בריאת האדם. "עוד תרמוז הפרשה כולה על בריאת האדם, כי הוא עיקר תכלית הבריאה". וכי 'חמורים' או 'סוסים' צריכים כאן? כל אלו רק לצורך האדם, והוא הוא עיקר הבריאה. ולכן נברא האדם ביום שישי סמוך לשבת וכל הבריאה קדמה אותו. כי תמיד

ה'קליפה' קודמת ל'פרי', ה'פרי' בא לבסוף. כך גם האדם הוא נולד כאשר כל המשמשים שלו כבר היו מוכנים לצרכו.

מעלת ה'נשמה' של האדם

וביאור המקראות כך הוא, "על זה הדרך, בראשית, כשברא ה' את האדם, בראו ממקור הרוחניות הרמוז בתיבת השמים", הרי הנשמה של האדם היא נשמה אלוהית החצובה מתחת כסא הכבוד. בראשונים איתא שהנשמה של האדם גבוהה במעלתה אפילו יותר מן המלאך (ע' נפש החיים שער א). ויש מפרשים (נפש החיים ש"א פ"י ועוד) שלכן נאמר "ונתתי לך מהלכים בין העומדים הללו" (זכריה ג ז), פירוש שהמלאך 'עומד', כמו שנאמר "שרפים עומדים ממעל לו" (ישעיה ו ב), כי אצל 'מלאך' אין בחינה של התקדמות, תמיד הוא נשאר לעמוד איך שהקב"ה ברא אותו, באותה המדרגה. האדם לעומת זה נקרא 'הולך' - כי היות ונשמתו חצובה מהמקום הגבוה ביותר, מתחת כסא הכבוד, לכן הוא תמיד צריך ללכת, להתעלות ולהתעלות עד אין גבול. הנשמה שלו יכולה להתרומם עוד ועוד עד אין קץ.

באדם יש שי"ב רוחניות וגשמיות יחדיו

אבל בריאת האדם, מלבד החלק הרוחני העליון הנ"ל, הרי שהאדם נברא גם "ממקור הגשמיות, הרמוז בתיבת הארץ", הרי הנשמה נמצאת בתוך ה'גוף', שהוא חומרי ושפל. 'בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ', הוא רומז על בריאת האדם, 'שמים' מרמז על רוחניות, וה'ארץ' מרמז על גשמיות. שני הדברים הולכים גם יחד, כי זה המציאות של האדם, הגוף הולך לעפרו ונמשך לעפר, והנשמה האלוהית רוצה רק את הדברים הרוחניים. "ותמצא שרמזו רבותינו ז"ל (סנהדרין צא:) במה שאמר הכתוב (תהלים נ ד) יקרא אל השמים מעל, שהוא הרוח, ואל הארץ, הוא הגוף הבנוי מהארץ".

רצון הקב"ה שיהפוך האדם את ה'חומר' שייחפך ל'צורה' ובאמת צריך להבין, למה זה כך? למה הקב"ה חיבר בבריה אחת גם 'גוף' שמושך את האדם כל הזמן לגשמיות ולעפר, וגם נשמה שרוצה כל הזמן להתרומם ולהתעלות? מה התכלית בזה? אומר ה'אור החיים' הקדוש "ורצונו יתברך בזה הוא, שעל ידי מעשה האדם יתעצם להפוך החומר, שהוא הגוף, עד שיהיה נחשב צורה. והנה תמצא שהצדיקים אינם חוזרים עפר (שבת קנב:), להיות כי זכנו החומר שלהם עד שנעשה רוחני. כמו שכתב רבי יצחק עראמה ז"ל" בספרו עקידת יצחק () "וזה לשונו, והתעצמות השלמים", כלומר מה שמתאמצים השלמים ותלמידי החכמים האמיתיים, זה "להפוך החומר לצורה. עד כאן לשונו", של רבי יצחק עראמה ז"ל. "ולזה אמרו שהצדיקים במיתתן קרויים חיים (ברכות יח.), כי חלק הגשם, נעשה רוחני, המתייחס אל החיים". [וגם בספרו חפץ ה' שבת (קנ"ב ב') הביא כן בשם בעל עקידת יצחק, ועיין שם מה שהוסיף בזה].

'צדיקים במיתתן קרויים חיים'

הגאון רבי עקיבא איגר הביא בגליון הש"ס שלו במסכת כתובות (קג.) בשם רבי יהודה החסיד (ספר חסידים סי' תתשנז), לבאר כיצד רבינו הקדוש בא בכל ערב שבת לביתו אחר פטירתו ועשה קידוש והוציא ידי חובה את כל בני ביתו. ומה ההסבר בזה, הלא מת הוא? - על כרחך שהסיבה היא כי צדיקים במיתתן קרויים חיים. כמו שאומר כאן ה'אור החיים', שגם חלק הגשם שלהם נעשה רוחני.

'רשעים בחייהם קרויים מתים'

אבל ההיפך מהם זה הרשעים, "והרשעים בחייהם קרויים מתים, לצד שגם הרוחניות שבהם נתגשם ונעשה ארץ, המתייחס אל הדומם שהוא מת". בדרך צחות יש לחקור, אם מותר לכהן להכנס לבית שיש

בו רשע, אולי מטמא.. אבל אלו הדברים. רשע נקרא מת גם בחייו, כי כולו נעשה 'ארץ'. אינו אלא כ'בול עץ'. כל כולו 'גשמיזם'.

החבל בין המיתה של הצדיק למיתה של ה'רשע' ולכן אומר רבינו יונה בשערי תשובה, כמה קשה מיתתו של רשעים. מדוע? כי כל כולו 'גשם', כל כולו מחובר לעולם הזה, ולכן כשמגיע זמנו למות, כמה קשה לו מיתתו, כפיטורי בפי ושט (ברכות ח.). אבל הצדיק כמשחל בניתא מחלבא (ברכות שם), כמו שמוציאים שורה שנפלה לתוך חלב. בשניה אחת, מוצאים אותה, ובקלי קלות מוציאים אותה. למה? - כי מה אחיזה יש לו בעולם הזה? הרי כל כולו רוחניות, לכן מוציאים אותו בקלות, מרוחניות לרוחניות.

אם זכה ה'רוחניות' גוברת על ה'גשמיזם' ואם לא ח"ו לחיפך מבאר ה'אור החיים' הקדוש, "ושני מידות אלו רמזם באומרו את השמים ואת הארץ", זה מה שכתוב כאן 'את השמים ואת הארץ'. שניהם הולכים ביחד. "אם זכו, הרי הם מסמיכים חלק הגשם שבהם, הרמז אל הארץ, מחברים אותו ונעשה חומוניא אחת עם השמים", גם הגשם נעשה 'שמים'. "ואם לא זכו, הרי הם מהפכים חלק הרוחניות שבהם לבחינת הארץ, ונעשית הצורה חומר, והוא אומרו ואת הארץ". חלילה ה'שמים', החלק הרוחני הופך גם הוא להיות גשמי.

ה'גשמיזם' היא 'תהום'

ממשיך ה'אור החיים' ומפרש על פי דרכו. הפסוק ממשיך, "ואומרו, והארץ היתה תהו ובוהו". כאן רמז מה שהיה בעוונות, שנתגבר

והארץ הייתה תהו ובוהו'

ח.

ראיתי בספרו של זקני בעל 'כף החיים' ע"ה על התורה (ישמח ישראל פרשת בראשית), שמפרש, 'והארץ היתה תהו ובוהו'. דע לך, שאם אתה מחפש

צד החומר שהיא הארץ, ונתרון מהרוחניות, כמו שתרגם צדיא ורקניא", בתחילת הבריאה באמת זה היה המצב, שהכל נעשה ריק מרוחניות, ואפילו החלק הרוחני הפך להיות גשמי וארצי. וממשיך הפסוק ואומר "וחושך" על פני תהום. מי זה ה'חושך'? "הוא יצר הרע הנקרא בדברי קדשם", של רבותינו (זה"ק ח"א דף מ ע"א ודף סג ע"א), "דמחשיך אנפי דברייתא", היצר הרע מחשיך את הפנים של בני האדם בעוונותיהם. "על פני תהום". מי זה התהום? - זה הגוף. "יקרא להגוף תהום, להיותו כתהום בולע תמיד". תהום אפשר למלא? - אי אפשר. כמה שתשפוך וכמה שתשים ותנסה למלא אותו, התהום עוד בולע ובולע ובולע. התהום עמוקה עד אין חקר (וע"ע רש"י בכורות ט). וגם ה'גוף' וה'גשם' הוא כך, בכל מה שקשור לענינים הגשמיים, שהיצר הרע מנסה לפתות את האדם ללכת בעקבותיהם, תמיד האדם יישאר רעב ולא יבוא על סיפוקו.

האדם צריך להפוך עצמו להיות 'כלי' לתורה

מוסיף ה'אור החיים' הקדוש, "ומצד היצר שהוא החושך, ורוח אלהים הניתנת בו, מרחפת על פני המים. כי לא מצאה הרוח מנוח לכף רגלה, כי היצר גרשה והורמה ממקום הנחתה, וישכון שם החושך שהוא היצר הרע", ה'רוח אלהים', הנשמה האלוהית, התורה, מסכנה, לא מצאה

ענינים של עולם הזה, מחפש להנות ממנו, דע לך, כי העולם הזה הגשמי, 'הארץ', הוא 'תוהו ובוהו'. לא תמצא לא נחת ולא שמחה בדברים האלה. והאדם יכול לראות את זה בחוש. בכל מה שקשור לענינים הגשמיים, גם הנפש לא תמלא' (קהלת וז). תמיד הוא יראה את עצמו כחסר, ותמיד יראה לו שלחבירו יש לו יותר.

בטן רשעים תחסר'

ט.

'בטן רשעים תחסר' (משלי יג כה). ובביאור רבינו הגדול הגר"א זצ"ל (שם) מפרש, שלרשע חסרה 'בטן'. אין לו 'בטן', היאך יהיה שבע? - תמיד יישאר רעב. כמה שיאכל ויאכל יישאר ריק ולא יתמלא.

מנוח לכף רגלה. אין לה היכן לחול ולשרות. האדם צריך להפוך את עצמו להיות 'כלי' לתורה, 'מושכן' לתורה, אבל אם כל כולו הולך אחרי ה'גשם', והוא כההום פעורה, היאך תכנס התורה, היכן תשכון הנשמה? לא מצאה מנוח לכף רגלה. "ונשארת הנפש מרחפת על פני המים, הם מים הזדונים שהם כוחות של הטומאה". אין לה היכן להכנס ולשרות.

התורה מסייעת לאדם לבלי יטבע בטיט היצר הרע וכאשר ראה הקב"ה כך, "ובראותו הקב"ה כן, ויאמר אלהים יהי אור". מי הוא האור הזה? "שולח אל האדם עזר נגד יצרו", ומהו העזר? - "זה יהיה בהגיעו לארבע עשרה שנה, יופיע עליו ממעון קדשו רוח אלהים קדישין נשמה קדושה וטהורה". זה העזר. שכשמוגיע לגיל בר מצוה מגיעה לו הנשמה, היא הסיוע האלהי כדי שיוכל להתעלות מהגשם ולהפוך למציאות רוחנית. "או", אומר ה'אור החיים', "ירמוז אל התורה, כי היא האור הנערב, ולה ייקרא אור, דכתיב ותורה אור (משלי ו כג). והמכוון אחד, כי בחינת הנשמות הקדושות הם בחינת אור התורה, ובעל נפש הוא בעל תורה", הנשמה והתורה מסייעים לאדם ללחום נגד יצרו, וכך תוכל רוח האלהים הרוחנית לשכון בתוכו, ויהיה לה מנוח לכף רגלה. "והוא אומרו ויאמר אלהים יהי אור, שהיא הנשמה, שאורה רב, להיותה חצובה מתחת כסא כבודו יתברך, חלק אלוה ממעל, שולחה ה' להאיר אל האדם לכל יטבע בטיט היצר הרע, או גם כן למה שאמרנו שהיא התורה המאירה לנפש האדם, ואז ויהי אור, וירא ה' את האור אשר נתן באדם כי טוב, שבאמצעותו ילך האדם בדרך הטוב והישר".

תורה מחזרת אחר אכסניא שלח

וצריך לדעת, שאמנם הקב"ה נותן לנו את התורה כדי להאיר לאדם את דרכו, אבל כל זה יעזור בתנאי שהאדם יכין את עצמו

שתכנס אצלו התורה. כמו שמספר הגאון רבי חיים מוולוז'ין זצ"ל בספרו רוח חיים (פ"ב מ"ב), שאחיו רבי זלמל'ה שאל שאלה בהיותו "תינוק כבר שית", כשהיה ילד בגיל שש, הקשה קושיא גדולה. הרי הגמרא (בבא מציעא פה.) לימדה אותנו שכל מי שהוא בן תורה ובנו בן תורה ובן בנו בן תורה, שוב אין התורה פוסקת מזרעו, לפי שתורה מחזרת אחר אכסניא שלה. שאל, אם כך, איך אתה מוצא שיש בכלל ישראל עמי הארץ? הלא אברהם אבינו היה זקן ויושב בישיבה, כמו שאומרת הגמרא (יומא כה:), וכך גם יצחק ויעקב אף הם היו זקנים ויושבים בישיבה (יומא שם), ואם כן נמצאו שלוש דורות שכולם עוסקים בתורה, והיה ראוי שכל זרעם יהיו רבנים, תלמידי חכמים ועוסקים בתורה. כך שאל אחיו של רבי חיים מוולוז'ין בגיל שש (הלוואי אנוחנו נשאל שאלות כאלו בגיל ששים..).

צריך לתת מקום לתורה לשרות ולשכון בתוכינו

וברוח חיים שם מביא שענה לו אחיו, רבי שמחה זצ"ל, משל למה הדבר דומה, לסוחר שהיה רגיל לצורך מסחרו לצאת מעירו ולעבור דרך עיר אחרת, וכשהיה בא לשם היתה דרכו להכנס לאכסניא אחת, שם היה ישן, נח, ואוגר כוחות לקראת המשך הנסיעה. יום אחד, הגיע הסוחר לאותה אכסניא, והדלת סגורה. דופק ודופק, ולא פותחים. לאחר שהתייאש, התחיל לחפש מקום אחר ללון בו, ובאמת בסוף מצא מלון אחר בעיר וישן שם. עד כאן המשל. וזה גם ההסבר בשאלתנו. בודאי שהתורה מחזרת אחר אכסניא שלה, וכל אחד יכול להיות תלמיד חכם ועוסק בתורה כמו אבותינו, אבל כל זה בתנאי שהדלת פתוחה. שאתה נותן לתורה להכנס. אבל אם אדם נועל את הדלת, והתורה דופקת ודופקת, ומקישת על הדלת פעם אחר פעם. והוא צועק לה מבפנים, 'אין אף אחד בבית, תלכי למקום אחר..', והתורה באמת הולכת לחפש לה בית אחר.

ולכן עלינו לדעת, הקב"ה נותן לנו את כל הכלים כדי שנוכל להתרומם מהארציות והגשמיות, נתן לנו נשמה טהורה, נתן לנו את התורה הקדושה, אבל צריך לפתוח לה את הדלת.. אנחנו צריכים לדאוג שהם ימצאו מנוח אצלנו. אין הדבר תלוי אלא בנו.

ברכה על ידי ראשית

ובזה צריכים להתחזק, עכשיו בזמן שמתחילים שנה, וכבר עברו החגים ואין תירוצים שצריכים לבשל או לקנות או לעסוק בצרכי החגים'. יש זמן, אם כן תשב ותלמד, תנצל את הזמן. זה בראשית - בראשית, דרשו רבותינו בזהר הקדוש, ברכה על ידי ראשית, על ידי שאדם מקדש את עצמו לתורה ומכין עצמו למשכן לתורה. ועל ידי זה הוא זוכה לטוב, 'וירא אלהים את האור כי טוב'. זה יביא אותנו הן למעלות הרוחניות, והן להצלחה ולברכה בכל התחומים, ואם ראשיתה של השנה נראית כמו שצריך, הכל יהיה טוב, 'החכם עיניו בראשו'. ה' יהא בעזרנו. ברוך ה' לעולם אמן ואמן.

י. כמו שאמר לי מישוהו: 'עכשיו אפשר לנוח מכל החגים.. אין כבר לא יום כיפור ולא הושענא רבה שצריך ללמוד כל הלילה.. עכשיו נחים..'. רחמנא ליצלן מהאי דעתא. מי שחושב שאצלו החגים זה 'עול' וקשה לו, מלמד שלא טעם טעם חג מימיו.

חידו"ת לפרשת בראשית

א. בענין בריאת אש מים ורוח

בראשית (א' א'): "בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ, והארץ היתה תהו ובהו וחשך על פני תהום ורוח אלהים מרחפת על פני המים".

ופירש' רש"י ז"ל: "בראשית ברא, אין המקרא הזה אומר אלא דרשוני כמו שאמרו רבותינו ז"ל בשביל התורה שנקראת ראשית דרכו, ובשביל ישראל שנקראו ראשית תבואתו.

ואם באת לפרשו כפשוטו כך פרשהו, בראשית בריאת שמים וארץ, והארץ היתה תהו ובהו וחושך וגו' ויאמר אלהים יהי אור, ולא בא המקרא להורות סדר הבריאה לומר שאלו קדמו, שאם בא להורות כך היה לו לכתוב בראשונה ברא את השמים וגו', שאין לך ראשית במקרא שאינו דבוק לתיבה שלאחריו כמו בראשית ממלכת יהויקים, ראשית ממלכתו. וכן ראשית דגן, אף כאן אתה אומר בראשית ברא אלהים את השמים וגו' כמו בראשית ברוא, ודומה לו תחילת דיבר ה' בהושע כלומר תחילת דיבורו של הקב"ה בהושע ויאמר ה' אל הושע וגו'.

ואם תאמר להורות בא שאלו תחילה נבראו, ופירושו בראשית הכל ברא אלו ויש לך מקראות שמקצרים לשונם וממעטים תיבה אחת, כמו כי לא סגר דלתי בטני ולא פירש מי הסוגר וכו', וכן בכאן בראשית כל. אם כן תמה על עצמך שהרי המים קדמו שהרי כתיב ורוח אלהים מרחפת על פני המים, ועדיין לא גילה המקרא בסידור הקודמים והמאוחרים כלום בריית המים מתי היתה, הא למדת שקדמו המים לארץ, ועוד שהשמים מאש ומים נבראו, על כרחך לא לימד המקרא בסדר המוקדמים והמאוחרים כלום "עכ"ל רש"י ז"ל, ועיין שם בדברי הרמב"ן ז"ל ובכל מפרשי רש"י ז"ל שהאריכו.

וראיתי בספר היקר ערבי נחל (פרשת בראשית ד"ד סע"ג) שכתב: "בראשית ברא אלהים. עיין פירוש רש"י ז"ל שכתב שאי אפשר לפרש אלא בראשית ברוא, דאם לא כן הלא שמים מאש ומים נבראו ועדיין לא גילה

הכתוב כלל כו', ועיין במפרשים באורך, ויש לדקדק גם אם נפרש בראשית בורא עדיין מדוע לא ביאר הקרא בריאת אש ומים מהיכן היו.

ונקדים ברכות (מ"ד א'): "השיתה מים לצמא אומר שהכל נהיה בדברו, רבי טרפון אומר בורא נפשות רבות וחסרונם. אמר ליה רבא לרב יוסף, הלכתא מאי, אמר ליה פוק חזי מאי עמא דבר.

ויש לדקדק מדוע לא אמר לו בפירוש איך הלכה ומדוע תלה הדבר במנהג, וכי לא נמצא לפעמים מנהג טעות, ולא מצינו לשון זה רק ב' פעמים בתלמוד. ותו יש לדקדק בתיבת "מאי", שהוא ליה למימר "מה" עמא דבר, כטבע הלשון.

ויבאר על פי מה שכתב בספר אה"מ: "מדיבור של הקב"ה רוח מים אש, [יש לומר שתיבת "אמר" שהוא ענין ושורש של דיבור, ואמירה נקרא בשביל כן אמר שהוא ראשי תיבות אש מים רוח], שהרי כשאדם מדבר יוצא מפיו רוח, ומים, וחום האש, כל שכן וקל וחומר מדיבור של הקב"ה, על כן לא נאמר איך נבראו אש ומים ורוח, [ר"ל כי מעצמם נבראו בדיבורו של הקב"ה כשברא את העולם במאמרות, ולא הוצרך לבריאות אלו מאמר מיוחד, כמו בשאר בריאות שנבראו על ידי שאמר יהי אור ויהי כן, מה שאין כן אלו נתהוו במאמרו שאמר על שאר בריאות ממילא], על כן מברכין על מים שהכל נהיה בדברו" עכ"ל.

ורצונו לומר דעל כל המינים מברכין בלשון בריאה "בורא" פרי העץ, או "בורא" פרי האדמה וכדומה, לפי שנבראו במאמר, מה שאין כן המים נתהוו ממילא על פי המאמר, לכן אומר נהיה "בדברו" שעל פי דבורו נהיה ממילא.

נמצא רבי טרפון שחולק ואומר לברך בלשון בריאה "בורא" נפשות רבות, סבירא ליה שגם במים היה בריאה ולא נתהוו ממילא.

לבן כששאל לו הלכתא מאי אמר לו שתוכל להבין דבר זה מעצמך, כי פוק חזי מאי עמא דבר, ר"ל דיבור של אדם מאי הוא, והנה הוא אש רוח ומים, אם כן כל שכן בדיבור של הקב"ה, ולכן הלכתא כתנא קמא, והבן כי הוא לפע"ד אמת בעז"ה.

והשתא אתי שפיר דאם היינו אומרים בראשית "ברא", אז קשה הא שמים מאש ומים נבראו, ומהיכן היו המים, הלא לא היה דיבור כלל, אף

מגיד דבריו ליעקב | חידו"ת לפרשת בראשית

על גב דבראשית נמי מאמר הוא, הנה נודע שמאמר זה הוא סוד המחשבה, ולכן לא נכתב בו מאמר רק בראשית שהוא ראשית חכמה, ואם כן כיון שעדיין לא היה מאמר ולא היה בריאת המים מהיכן נעשה השמים, מה שאין כן כשמפרשים בראשית ברוא, אתי שפיר דכיון דכתיב אחר כך "ויאמר" ואז נברא אש ומים והבן.

ובזה נבין ברכת בורא מאורי האש, דלכאורה אמאי לא קאמר בקצרה בורא אש, אלא דלפי שעל אש לא שייך לברך בלשון "בריאה", כמו על המים, דהא גם אש נתהווה ממאמרו ממילא, כמו מדיבור האדם שיוצא אש מים ורוח, אלא שאש זה הוא יצירת אש הטבעי דהיינו חום האש, אבל אור האש היה בריאה, וזה הענין יהי אור ושייך לברך עליו בלשון בריאה והבן". עד כאן דברי הגאון ערבי נחל ז"ל, ועיין בספר מגדנות אליעזר (פרשת עקב). ודברי פי חן, ואידי דחביבי עלי דברות קדשו של הגאון בעל ספר ערבי נחל ז"ל אכתוב כמה דקדוקים קטנים שנתעוררתי בדברות קדשו זיע"א.

תחילה וראש יש לי להבין עצם היסוד שהביא וכתב, אחר שרבי טרפון אומר שמברך על המים "בורא" נפשות רבות, "ונמצא שרבי טרפון שחולק וסבירא ליה שגם במים היה בריאה ולא נתהוו ממילא", כנ"ל, אם כן לדידיה הדרא קושיא לדוכתא היכן מצינו מאמר על בריאת המים.

ומצאתי בס"ד לרבינו אלעזר מגרמיזא ז"ל בעל הרוקח בספרו הנקרא בשם רזיאל המלאך (דף כ"ג) שכתב: "ויאמר [הקב"ה] בלבו אין בני אדם שיכירו כבוד מלכותי, אברא עולם שהוא עובר וכלה, שיבינו ויתנו אל לבכם מוראי ויעבדוני באמת ובלב שלם לטוב להם כל הימים. וכשדיבר אדון הכל הוציא רוח מרוח קדשו והיא ראש לכל הבריאות, כמו כשאדם מדבר מוציא רוח מפיו, לכך אין רוחות נעצרים כדאיתא במסכת תענית (ג' א'), וכדאיתא בספר יצירה, הרי מדיבורו רוח אש ומים, וכשאדם מדבר דוחק השפתים בחוזק להוציא קול יוצאים ניצוצות ברוח שנאמר וכפטיש יפוצץ סלע, ומפריד ויוצאים ניצוצות של אבנים ואש מכח הכאה, כן הניצוצות הבאים מן הפה, ושניהם שווין שנאמר הלא כה דברי כאש וכפטיש יפוצץ סלע, הרי מכח קול האדם רוח ומים וחום האש, כל שכן מדבר אש אכלה אש, על כן לא נאמר האיך נבראו אש ומים ורוח כי כבוד אלקים הסתר דבר, על כן על המים מברכים שהכל נהיה בדברו" עכ"ל, וכן הוא סודי רז"י (חלק א' אות א') ע"ש.

ויתבן לפי זה לומר גם אליבא דרבי טרפון הסובר שאכן מים נבראו כנ"ל, דמה שלא נזכר בתורה ענין בריאתם ד"לא נאמר האיך נבראו אש ומים ורוח כי כבוד אלקים הסתר דבר" כנ"ל, ועיין.

גם מה שכתב הגאון ערבי נחל "דעל כל המינים מברכין בלשון בריאה "בורא" פרי העץ, או "בורא" פרי האדמה וכדומה, לפי שנבראו במאמר, מה שאין כן המים נתהוו ממילא על פי המאמר, לכן אומר נהיה "בדברו" שעל פי דיבורו נהיה ממילא.

יש לי להבין והרי ברכת שהכל נהיה "בדברו" היא גם על מינים שנבראו ממש במאמר, כגון בשר בהמה ועוף, ותו מה נעשה בלחם שמברך המוציא לחם מן הארץ ואין נזכר במטבע הברכה לשון בריאה עם שהצמחים נבראו במאמר, ועיין.

ומה שכתב בספר ערבי נחל שבתלמוד נזכר רק **שני פעמים** לשון זה של "פוק חזי מאי עמא דבר" כנ"ל, בעניותי אני מצאתי שנזכר בתלמוד **בשלשה** מקומות, הראשון ההיא דברכות (מ"ה א') שהביא, השני בעירובין (י"ד ב'), והשלישי במנחות (ל"ה ב') ע"ש. [וי"ל עיין עירובין שם].

ותו מה שכתב דמדוע אמר "מאי" עמא דבר, והלא לפי טבע הלשון היה לו לומר "מה" עמא דבר, בעניותי איני מבין היטב, ותמה אני על עצמי שלפי טבע הלשון בודאי צריך לומר "מאי" ולא שיאמר "מה", כיון שמדבר בלשון ארמית, וגם לא הבנתי היטב לפי דרכו והסברו איך דקדוק זה נתיישב.

ועוד הנה הוא ז"ל מפרש מאי עמא "דבר" מלשון דיבור, וזה חידוש, כי פשוטו הוא מלשון נוהג ומנהג, מלשון דבר אחד לדור סנהדרין (ח' א') דהיינו מנהיג עיין רש"י שם, ועיין מצודת ציון תהלים (י"ח מ"ח), ואכן כן פירש רש"י ז"ל להדיא בברכות שם: "פוק חזי מאי עמא דבר, היאך נוהגים, וכבר נהגו לברך בתחלה שהכל ולבסוף בורא נפשות רבות וחסרונן על כל מה שברא", וצ"ב. [ונראה שהגאון בעל ערבי נחל ז"ל היה קורא מאי עמא דבר, אות ד' בחיריק, וצ"ב].

ובן גם מה שכתב בספר ערבי נחל הנ"ל ... [עד כאן נמצא והשאר חסר, והשי"ת ברחמיו ישלם לאלתר כל חסרונותינו אמן].

ודע שיסוד הנ"ל הביא בערבי נחל משם ספר **אה"מ**, ראיתי מי שפתר הראשי תיבות לספר "אור המאיר", ולדידי ליתא, שברור אצלי שספר

זה לא היה בידי הגאון ערבי נחל ז"ל, כיון שנדפס מאוחר ולא בא לידו, וגם לא נמצא כן בכל ספר אור המאיר לאדמו"ר מהרז"ו מזיטומיר, ובספר אסיפת זקנים החדש על מסכת מגילה (קונטרס שיורי ברכה ד"ע ע"ג) ראיתי שהעתיק דברי הערבי נחל משם "אוה"ח", והיינו ספר אור החיים, וגם שם ליתא כלל, ולפי הנראה במהדורת ספר ערבי נחל שלפניו היה כתוב ספר א"ה, והוא מעצמו פירש וכתב אוה"ח, אבל בספר ערבי נחל שלפני כתוב אה"מ, וחושבני שהכוונה לספר אספקלריא המאירה, הוא פירוש על ספר הזהר הקדוש למהרצ"ה הורוויץ ז"ל הנדפס בעיר פיורדא בשנת תקל"ו, ויש לברר שם, ואתה תחזה.

ב. בענין איזה עין היה עין הדעת

א.

בראשית (ג' ו'): "ותרא האשה כי טוב העץ למאכל, וכי תאוה הוא לעינים, ונחמד העץ להשכיל ותקח מפריו ותאכל".

מנהדרין (ע' א'): "תניא רבי מאיר אומר אותו אילן שאכל אדם הראשון ממנו, גפן היה, שאין לך דבר שמביא יללה לאדם אלא יין. רבי יהודה אומר חטה היה שאין התינוק יודע לקרוא אבא ואמא עד שיטעום טעם דגן. רבי נחמיה אומר תאנה היה שבדבר שקלקלו בו נתקנו".

ובמדרש בראשית רבה (פט"ו ס"ז) הובא שיטה נוספת: "רבי אבא דעכו אמר אתרוג היה, הדא הוא דכתיב ותרא האשה כי טוב העץ וגו', אמרת צא וראה איזהו אילן שעצו נאכל כפריו ואין את מוצא אלא אתרוג".

ובם"ד ראיתי דבר פלא, שהפסוק הנזכר בתורה הכתובה "ותרא האשה כי טוב העץ למאכל, וכי תאוה הוא לעינים, ונחמד העץ להשכיל",

עולה סך ב' אלפים תקפ"ט, נרמזים בתורה **שבעל פה כל דעות התנאים עם שמונת** דלעיל, שפסוק זה עולה בגימטריא "היה רבי מאיר אומר אילן שאכל ממנו אדם הראשון גפן היה שהוא המביא יללה לאדם", וכן עולה בגימטריא "רבי יהודה אומר אילן חטה היה שאין התנוק יודע לקרוא אבא ואמא עד שיטעום דגן", וכן עולה בגימטריא "היה רבי נחמיה אומר זה היה אילן תאנה כי בדבר שקלקלו בו נתקנו", וכן עולה בגימטריא "רבי אבא מעכו אומר אתרוג היה, איזה הוא האילן דעצו נאכל כפריו - אלא

אתרוג", ותורה שבכתב ותורה שבעל פה חדא אינון, וליכא מידי דלא רמיזא באורייתא קדישא, והוא נפלא בס"ד.

ובתב הגאון מהר"ם אלשיך ז"ל בראשית שם: "חוה סחטה ענבים ונתנה לו, וכאשר פירשנו כי סחטה הדברים על פי חקירת שכלה ונתנה לו, וזה יהיה דעת האומר גפן היה. והנה יש גם דעות אחרות, יש אומרים תאנה היתה, ויש אומרים אתרוג, ויש אומר חטה, ואפשר שהאומר אתרוג הדומה ללב דעתו שבלבו חטא בלבד. והאומר חטה הוא שגם חטא בשפתיו, ודומה לחטה שיש לה מעין חיתוך לארכה מעין חיתוך שבין שתי השפתים. והאומר תאנה הוא שגם במעשה חטא, והוא שמשך בערלתו כמו שאמרו ז"ל בסנהדרין (ל"ח ב'), ונמשל לתאנה כמו שאמרו ז"ל באברהם (בבראשית רבה פמ"ו ס"א) אמר רבי יודן אמר לו הקב"ה מה תאנה אין בה פסולת אלא עוקצה, כך אתה אין כך פסולת אלא הערלה כו', ודוק היטב.

ב.

עירובין (י"ח ב'): "היה רבי מאיר אומר אדם הראשון חסיד גדול היה, כיון שראה שנקנסה מיתה על ידו ישב בתענית מאה ושלשים שנה, ופירש מן האשה מאה ושלשים שנה, והעלה זרזי תאנים על בשרו מאה ושלשים שנה".

וראיתי לשארי ראש הגולה הגאון רבינו יוסף חיים ז"ל בעל בן איש חי, בספרו בן יהודע עירובין שם שכתב: "והעלה זרזי תאנים על בשרו, פירוש עשה חגורה מענף התאנה וחגר אותה על בשרו ממש כדי להצטער.

ונראה לי בס"ד שכיון בזה לתקן פגם אכילת עץ הדעת דתאנה היה, ועשה זה הצער בחגורה, כי את החגורה לובשים כדי שלא יהיה לב האדם רואה את ערותו, וקודם אכילת עץ הדעת לא היה אותו אבר נקרא ערוה, כי לא היה אצל אדם וחווה הפרש בין אותו אבר לשאר איברים, ורק אחר אכילת עץ הדעת שהיה תאנה הרגישו בערוה, ועל ידי כך הוצרך האדם ללבוש חגורה להפסיק בין לבו לערוה, מה שאין כן קודם לא היו צריכין לחגורה, לכך עשה תיקון לעצמו בצער זה לעשות החגורה מן התאנה, לזכור שהתאנה סיבבה החגורה" עכ"ל.

מוגיד דבריו ליעקב | חידו"ת לפרשת בראשית

ומה ימתקו הדברים עם מה שהארכתי במקומו בס"ד דתכונת התאנה להוסיף תאנה, ונרמז בה היא דסנהדרין (מ"ו א'): "מעשה באדם אחד שהטיח את אשתו תחת התאנה" ודוק בלשון הטיח, והיינו נמי שאמרו (שם ק"ז א') על דוד "ראויה היתה בת שבע לדוד אלא שאכלה פגה", דהוא מלשון פגי תאנה כיומא (פ"ו ב'), ודוק והבן המשל שאמרו שם דשתי הנשים דאחת זינתה וקלקלה, ואחת אכלה פגי תאנה דשביעית, שם, ונודע כי אין בעל תאנה כמו הכלב ששטוף בתשמיש, ועל דא אמר ישעיה (נ"ו י"א) והכלבים עזי נפש לא ידעו שבעה, ועיין שם במצודות דוד וציון, וכן מצאתי להדיא בספר כלי יקר דברים (כ"ג י"ט) ובספר אוצר מדרשים ח"א (חופת אליהו דף קס"ז הערה ד'), ועם דברינו האמורים מאירים באור יקרות וקפאון דברות רז"ל בבכורות (ח' א') "כלב" כנגד "תאנה", ודוק היטב.

ועכשיו מצאתי בשפתי חכמים בראשית (ט' כ'): "נטע נטיעות המביאין לידי תאנה, ולא מצינו שום פרי המביא לידי תאנה כמו התאנה, כמו שאמרו ז"ל עץ שאכל ממנו אדם הראשון תאנה היה, שנאמר ויתפרו עלה תאנה וגו', במה שקלקלו בזה נתקנו, ומכח אותו עץ נלבש תאנה הגופנית כמו שכתוב וידע אדם עוד את אשתו ופירש רש"י הוסיף תאנה על תאותו", ובספר בן איש חי ש"ב (ר"פ בראשית) כתב: "כי תאנה הוא לעינים, כנגד פירות שהיה בהם טעם תאנה, ונרמזה התאנה בתיבת תאנה, כי הו' יתחלף בנ', ונמצא תאנה הם אותיות תאנה" ודוק היטב.

וצרף לכאן מה שהבאתי לעיל (אות א') דברי מהר"ם אלשיך ז"ל "משלו משל הערלה אל התאנה", ומילת הערלה וסילוקה היא להחליש האבר למעט בתשמיש, כדברי הרמב"ם ז"ל בספר המורה (ח"ג פמ"ט), ועיין לרבינו יהודה החסיד ז"ל בספר סודי חומש (דף ע"ב) ובהערות שם וש"ת הלכות קטנות ח"ב (סימן ס"ב), ובדברי בנו הרמ"ח ז"ל בתשובתו שבספר שאלת יעב"ץ ח"א (סימן קע"א), וכתבתי במקומו בס"ד.

ובתב הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו מועד לכל חי (סימן ד' אות כ"ו): "תאנה בחרוסת הוא טוב לתקן עוון אדם הראשון", וכן בספרו כף החיים (סימן כ"ד אות ל"ד) כתב: "מצוה להודיע לבני אדם דיוהרו שלא לאכול תאנים לחים, דקשה בדיקתן, ואי אפשר לבדוק יפה, ויתקן עון אדם הראשון, להמתין עד שיצאו מן היבשים" ודוק.

ג.

ולכאורה דברי רבינו הגדול ז"ל בבן יהוידע כאן צריכים ביאור, שהוא מפרש כאן דברות התנא **רבי מאיר**, כמפורש בעירובין שם, ואילו רבי מאיר סובר דעץ הדעת **גפן** היה, ואיך רבינו ז"ל מפרשו אליבא דמאן דאמר דעץ הדעת **תאנה** היה. ולכאורה צ"ע.

וחושבני שדברות קדשו של הגאון רבינו יוסף חיים ז"ל באו כאן בקצרה והם עשירים עשירים במקום אחר, דבספרו בן יהוידע כתובות (ק"ב ב') כתב: "ידוע עץ שאכל אדם הראשון חד אמר תאנה היה, וחד אמר גפן היה, וכתנו המפרשים ז"ל אלו ואלו דברי אלקים חיים, דהוה כך והוה כך".

ושם בבן יהוידע נזיר (י"ט א') כתב: "וידוע דכל מה שאמרו רז"ל בדבר זה, דחד אמר חטיה וחד אמר תאנה היה, וכן שאר דיעות, כולם אמת, דהא איתא והא איתא" ע"ש.

ובן שם בספר בן יהוידע ברכות (מ' א') כה כתב: "רבי מאיר אומר גפן היה, רבי יהודה אומר חטיה היה, הנה ידוע שדברי התנאים בזה כולם אמת, דכל הני תלתא הוו בכלל האזהרה של עץ הדעת, ואכל משלשתם וחטא באכילתו, ולכן שלש רגלים שנאמר בהם שמחה של אכילה ושתיה, הם תיקון עון אדם הראשון שהיה בשלשה מינים אלו, ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב שלש רגלים תחג לי בשנה, תח"ג ראשי תיבות תאנה חטיה גפן, שהם שלשה הנזכרים שחטא בהם אדם הראשון".

ובספרו בן איש חי ש"א (פרשת דברים) כתב: "עץ הדעת, שהיה תאנה כמו שאמרו חז"ל, ועוד איכא דסבירא ליה דגפן היה, ואלו ואלו דברי אלהים חיים, דהוה הכי והוה הכי".

ועוד בספרו בן איש חי ש"ב (פרשת בראשית) כתב: "הנה רז"ל אמרו עץ שאכל אדם הראשון חטיה היה, עוד אמרו גפן היה, עוד אמרו תאנה היה, ובאמת אלו ואלו דברי אלהים חיים, דכלהו איתנהו, כי עץ הדעת היה בו פרי טעם חטיה, ופרי טעם תאנה, ופרי טעם גפן, ואל תתמה על הדבר, דמצינו דאמרו רז"ל במן שהיה מתהפך לכל טעמים שבעולם, ונראה דהיה בעץ הדעת פירות משלשה מינים אלו שהם ראשי תיבות חג"ת, וכו', ולכן זכר הכתוב שלש חלוקות, "טוב העץ למאכל", כנגד פירות שהיה בהם

מוגיד דבריו ליעקב | חידו"ת לפרשת בראשית

טעם חיטה, ונרמזה החיטה במלת טוב וכו' וכו', "וכי תאווה הוא לעינים", כנגד פירות שהיה בהם טעם תאנה, ונרמזה התאנה בתיבת תאווה, כי הו' יתחלף בנ', ונמצא תאווה הם אותיות תאנה, וכו' כו', "ונחמד העץ להשכיל", כנגד פירות שהיה בהם טעם גפן, כי הגפן יוצא ממנו יין שהוא מפקח, כמאמרם חמרא וריחני פקחין" ע"ש.

והגאון מהרש"ם ז"ל בספרו תכלת מרדכי (פרשת תולדות סוף אות ה') כתב: "איכא מאן דאמר עץ הדעת תאנה היה ואיכא דאמר גפן היה, ואלו ואלו דברי אלקים חיים" ודוק היטב.

והשתא דאתנין להכי דעץ הדעת כולו הוה ביה גם גפן גם חיטה גם תאנה ואין מחלוקת בין רבותינו התנאים ע"ה, אתו שפיר דבריו בבן יהודע כאן שפירש דעץ הדעת תאנה היה גם אליבא דרבי מאיר שסובר דגפן היה ודוק.

וראיתי בספר שערי זהר ברכות (מ' א') שציין לדברי ספר תיקוני זהר (תיקון כ"ד דס"ט ע"א) שכבר רבותינו חכמי הזהר ע"ה פירשו דאין מחלוקת בדבר וכלשונם: "וצריך למימר סברי מרנן, ואינון דאמרינן וענו לחיי, בגין דאתקשרו באילנא דחיי, לא באילנא דמותא, ואיהו גפן דחב ביה אדם קדמאה, וחד אמר חיטה היה, וחד אמר גפן, וכלא קשוט", וכן ציין לספר תיקוני זהר חדש (תקונא קדמאה דק"ז ע"א): "אמרי רבנן דמתניתין אילן שאכל אדם הראשון חיטה היה. ואחרנין אמרינן גפן הוה. ואחרנין אמרינן תאנה היתה, ולא הוה חולקין במלוליהו, דכלא קשוט", ובודאי ליסוד זה ולדברים אלו נתכוין רבינו הבן איש חי ז"ל.

ודברי רז"ל בספר תיקוני הזהר "דכולא קשוט", לכאורה אינם מובנים והוי ממש מחלוקת במציאות, אבל כבר במקומות הרבה האריך הגאון אדמו"ר רבי צדוק הכהן ז"ל מלובלין להסביר הדברים עיין בספרו פרי צדיק מאמרי ט"ו בשבט (אות א' ואות ב' וד'), ומאמרי ראש השנה (אות ו'), ועוד בפרי צדיק בראשית (פרשת בראשית אות ח', ופרשת מקץ אות א') ויקרא (פרשת תזריע אות ג', ופרשת קדושים אות ב', ופרשת בחקתי אות ו'), ודברים (פרשת שופטים אות ט"ו) ועוד ועוד, עיין שם נפלאות תורתו זיע"א.

ולדברים האמורים דכולא קשוט אולי יש למצוא סעד ואסמכתא, שהנה מצינו שהתנאים הנ"ל רבי מאיר ורבי יהודה החליפו שיטתן, וכדכתב הגאון יפה עינים ז"ל סנהדרין שם: "רבי מאיר אומר אותו אילן

גפן היה, במדרש בראשית רבה (פט"ו ס"ב) ומדרש ויקרא רבה (פי"ב ס"א) הוא על שם רבי יהודה, וכן בפסיקתא רבתי (פמ"ב) ופסיקתא דרב כהנא (פ"כ וני עקרה) רבי מאיר אומר חיטים היו, רבי יהודה ב"ר אלעאי אומר ענבים היו" עכ"ל. [ולענ"ד מה שכתב בספר תורה תמימה בראשית (ט' אות י"ט, וכ"ד אות ו') הם דברים תמוהים מאוד, וערכך ערבא צריך, ובפרט לפי השיטות דרבי מאיר אומר דעץ הדעת חטה היה ע"ש, ומצאתי בספר נחל עדן (אות מ' דצ"ד ע"א) שכתב: "ושמעתי שגם רבינו הגדול הגר"א ז"ל קרא תגר על סדר הדורות במה שכתב המעשה הזה" וע"ש].

ואף דכל כי האי לא קשיא מידי, כנודע שפעמים הרבה יש חילופים בשיטות החכמים בין הבבלי לבין הירושלמי והמדרש, וכדברי הגאון יפה עינים ז"ל פסחים (ק"ח א'): "נמצא לפעמים חלוף שמות האמוראים בין התלמוד למדרש", והוי בגדר "תרי תנאי אליבא דר"פ", או "איכא דאמרי ואיכא דאמרי", וזו לשון הגאון רבי יעקב שור ז"ל בספרו בעי חיי (דף ה'): "ואל תתמה על סתירה זו, כי כן נמצא לרוב, וכמו שכתבו התוספות [עירובין ס"ו א' ד"ה מערב] ויבמות (ק"ד א' ד"ה מ"ס), [וכתובות ק"ב סע"א ד"ה אליבא] ובבא בתרא (קל"ג ב' ד"ה בא), ובכורות (כ"ב ב' ד"ה תירום), ובספרי מאיר עיני חכמים הארכתי להביא להקות שינויים בין שני התלמודים והמדרשים אשר ישתנו הענינים או **שמות בעלי המאמרים** מהיפך להיפך" ע"ש.

ומה שרמז לחיבורו מאיר עיני חכמים אשוב שכונתו למה שכתב שם (אות מ"ה ערך רב הונא דף קע"ד ע"ש) ע"ש, ועיין בזה בשו"ת חיים שאל ח"ב (סימן ל' אות ג'), ובחיבורי אות יעקב שעל ספר יחי ראובן (מערכת כ' אות ה' דף ס"א), ובחיבורי תפארת יצחק (סימן כ"ה דף ג"ט), ובחיבורי יחי יוסף (סימן ו' אות ג'), ובחיבורי זכות יצחק ח"א (סימן כ"ז), ובחיבורי זכות יצחק ח"ב (סימן נ"א דף ר"ד), ובחיבורי הדר יעקב ח"ב סימן ל"ז ובחיבורי שובי השולמית ח"ח (סימן א') ע"ש, מכל מקום עם האמור דכולא קשוט יומתק הדבר טפי ודוק.

ד.

תמיד (כ"ט א'): "כל העצים כשרין למערכה חוץ משל גפן ושל זית, אבל באלו היו רגילין במרביות של תאנה של אגוז ושל עץ שמן".

מגיד דבריו ליעקב | חידו"ת לפרשת בראשית

וראיתי בספר השל"ה הקדוש מסכת פסחים (דרוש חמישי אות תנ"ד) שכה כתב: "עץ שאכל אדם הראשון לא פרסמו הכתוב שלא להונותו. ואם תאמר שהוא סוד נעלם אינו ידוע איזה עץ היה - זה אינו, אלא ידוע הוא ואפילו הכי לא פרסמו הכתוב בעבור חלוקת כבוד. ומביא ראייה שהוא ידוע, שהרי מטעם זה אין לוקחין ממנו למערכה מפני שנפגם בחטא אדם, שהיה גפן ונוטה לזית, כדאיתא בברכות (מ' א') וסנהדרין (ע' א') רבי יהודה אמר ענבים שנאמר ענבימו ענבי ראש אשכולות וגו', אותן אשכולות הביאו מרירות לעולם הרי שהוא ידוע, ואפילו הכי לא פרסמו מפני הכבוד, וחטא אדם היה דומה לחטא העגל, כי הוא כאדם עבר ברית, שבאותה שעה מין היה ודוק". [ולא הבנתי מהו שכתב "שהיה גפן ונוטה לזית"].

ועם שאיני כדאי, בעניותי איני מבין היטב דברות קדשו ז"ל, שאדרבה הרי היו רגילין להביא עצי תאנה כנ"ל, ולרבי נחמיה עץ הדעת תאנה היה, ולרבינו השל"ה לא היה לקחת מעץ תאנה לעצי המערכה מפני שנפגם בחטא אדם הראשון.

ועיין רש"י ז"ל זבחים (נ"ח א'): "עצי תאנה יפין, בשל תאנה היו רגילין וטעם אגדה הוא שבו היתה תקנה לאדם הראשון ויעשו להם חגורות", וכן פירש הרא"ש ז"ל בתמיד שם, ולכאורה כאן מפורש איפכא דבזה שמביאים מעץ התאנה הוא תיקון לחטא אדם הראשון וצ"ב.

ושמא תאמר אין הכי נמי לרבי נחמיה עץ הדעת תאנה היה, אבל לדינא לא קיימא לן כוותיה אלא כחולקים עליו.

הא ליתא דכל כי האי דאינו אלא דבר אגדה לא שייך לומר בו הלכה כמאן דאמר פלוני, וכבר הארכתי בזה בחיבורי הנכחי (בסימן הבא), ובפרט לפי מה שלמדנו רבינו השל"ה ז"ל עצמו שם (מסכת פסחים פרק תורה אור אות ט"ו): "המצה נקראת מצה שמורה, וכן ארבע כוסות יין, רומזים יין המשומר, והמצה והיין הם תיקון חטא אדם הראשון, יש אומרים חיטה היה, ויש אומרים אשכול ענבים, ודברי שניהם אמת, להמבין רמיזתם, והמצה הוא התיקון של החיטה, והיין הוא התיקון של אשכול ענבים". ודוק.

ומה שכתב השל"ה: "וחטא אדם היה דומה לחטא העגל, כי הוא כאדם עבר ברית, שבאותה שעה מין היה" - עוד עיין בספר של"ה (חלק תורה שבכתב פרשת נח דנ"ה ע"ב בהגהה), ועוד לו שם (פרשת חיי שרה אות ו' ד"ק ע"ב), ומה שכתב בזה למאור הגולה אביר הרועים הגאון רבינו חיים וולאזין ז"ל

בספר תורה דיליה נפש החיים (שער א' פרק ו' בהגהה) שהאריך לבאר בטוב טעם ודעת דעון העגל כעון אדם הראשון ע"ש, וגם מצאתי בס"ד לאותו גאון וקדוש רבי נפתלי הכהן ז"ל מפפד"מ בספרו המופלא סמיכת חכמים (בהקדמה דמ"ו ע"ב) שהראה נפלאות בתורתנו בפרט זה עיין בדבריו, ועיין למהרצ"א מדינוב ז"ל בספר אגרא דפרקא (אות רי"ט), בהגהות הגאון האדר"ת לזהר הקדוש ח"א (דקל"א ע"ב) צא וראה בדברות קדשם הנפלאים זיע"א, ונתבאר הדברים בחיבורי תורת יעקב (סימן ה' אות א') עיין שם וצרף לכאן.

ה.

ברכות (ס"א א'): "אמר רב יצר הרע דומה לזכוב, ויושב בין שני מפתחי הלב, שנאמר זכובי מות יבאיש יביע שמן רוקח, ושמואל אמר כמין חיטה הוא דומה שנאמר לפתח חטאת רובץ".

ובתב מהרש"א ז"ל יצר הרע דומה לזכוב כו', שהוא בריה קטנה וחלש ומבאיש דבר חשוב שמן רוקח כן הוא יצר הרע כמו שאמרו בסוכה (נ"ב ב') בתחילה דומה לחוט כו', וקאמר דיושב בין שני מפתחי הלב כדלקמן לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו, ושמואל מדמה ליה לחיטה שהוא גם כן דבר קטן ואולי סבירא ליה כמאן דאמר אילן שאכל ממנו אדם הראשון חיטה היה ועל ידו בא יצר הרע וק"ל". [ובספר תורה תמימה בראשית (פרק ד' אות ט') כמנהגו העתיק דברי מהרש"א בלא להזכיר שמו].

וחושבני דהיה לו לרבינו מהרש"א ז"ל לסיים והא דרב לא דריש כשמואל משום דרב סבירא ליה עץ הדעת אתרוג היה כדכתב מהרש"א ז"ל עצמו תענית (כ"ט ב') ודוק.

וראיתי בספר בן יהודע שם שכה כתב: "ענין דמיון יצר הרע לחיטה, כי ידוע שהחיטה היא מין אילן לדברי רבי יהודה, אך לא נמצא בשום פרי הן של אילן, הן של אדמה, שיש בו ריבוי יגיעה בכמה מיני מלאכות כמו שנמצא בחיטה, חרישה, זריעה, קצירה, דישה, זריה, טחינה, הנפה, לישה, אפיה, עד שנעשית לחם שראוי לאכילה, מה שאין כן בפירות האילן הם יוצאים מן האילן כל שנה ושנה והאדם תולש ואוכל, ויש פרי שצריך בישול שהוא מלאכה אחת ונאכל, והטעם שעשה השי"ת יגיעות בחיטה בכמה מיני מלאכות, מפני כי עץ שאכל אדם הראשון חיטה היה, וכיון שהגיע בה קלקול בראשונה עלולה להיות בה קלקול, וגם קשה להפריד

הסיגים בנקל, לכך הרבה בה כמה מיני יגיעות שאז אחר שיטרח ממנה האדם בכל זה כשיאכל ממנה לא יתקלקל, ואם לא היה חטא אדם הראשון היה פיסת בר בארץ שתוציא הארץ גלסקאות, והאדם אוכל בלא יגיעה כלל, ולזה נדמה יצר הרע לחיטה, כמו חיטה דבשביל שנתקלקלה תחילה צריך לאדם יגיעה רבה בתיקון שלה כדי שלא תזיק לו אכילתה, כן היצר הרע אם נתקלקל בו האדם תחילה שגבר עליו והחטיאו, אז כשישוב בתשובה צריך לו יגיעה בתיקונו, דהיינו יגע הרבה עד שיוכך יצרו ויעשה טוב, מה שאין כן צדיק גמור בנקל יהיה לו זיכוך יצרו ותיקונו".

ודפח"ת, אלא שבעניוטי איני מבין היטב, תינח בכל מה שכתב לרבי יהודה דעץ הדעת חיטה היה, אבל מה נעשה עם רבי מאיר דגפן היה, ועם רבי נחמיה דתאנה היה, ולפי הסבר הרב בן יהוידע ז"ל גם בגפן ותאנה היה צריך להיות "ריבוי יגיעה", כמו בחיטה אליבא דרבי יהודה דעץ הדעת חיטה היה, ועיין.

ג. בענין ועפר תאכל כל ימי חיך

בראשית (ג' י"ד): "ויאמר ה' אלהים אל הנחש כי עשית זאת ארור אתה מכל הבהמה ומכל חית השדה על גחנך תלך ועפר תאכל כל ימי חיך".

בספר החשוב מאיר עיני ישראל (כרך ו' דף תצ"ח) כתוב: "רבי יצחק בן טובים ז"ל, נכד תלמיד הגר"א הוא הגאון רבי שמואל חסיד זצוק"ל מראסיין [נח נפשיה י"ט תמוז תקפ"ד] כותב: דכירנא כד הוינא טליא, שמעתי מפי מר אבי ז"ל מה שסיפר לו אביו, הוא מר זקני איש המופת המפורסם בשעתו עיר וקדיש מן שמיא רבי שמואל חסיד זצוק"ל מראסיין, אחד המיוחד משלושת חסידיו זאמוט, כי היה בוילנא בבית רבינו הגר"א זצוק"ל בליל פסח, ובאמירת ההגדה בהגיעם לפסקא אמר רבי אלעזר בן עזריה הרי אני כבן שבעים שנה וכו', אמר לו הגר"א הנה עתה מצאתי ראייה לדברי חז"ל הקדושים [במדרש תהלים פרק א'] לעתיד לבוא הכל מתרפאין חוץ מן הנחש, כי פה אנחנו רואים דברי חכמים הסוברים כי "ימי חיך" העולם הזה, ו"כל" ימי חיך להביא לימות המשיח, ובאשר בקללת הנחש נאמר ועפר תאכל "כל" ימי חיך הרי זה ריבוי לימות המשיח, כי גם אז יהיה הנחש עפר לחמו ולא ירפא!

ובאן מוסיף וכותב רבי יצחק בן טובים ז"ל: "שנים רבות אחר כך מצאתי הדברים האלה בספר שמירת הלשון, בלא הזכרת שם אומרו, וכאשר נזדמנתי עם המחבר הצדיק הגאון בעל חפץ חיים שליט"א שאלתיו על זה, ויעניי בענוות צדקו: אולי שמעתי ושכחתי" עכ"ל.

ומצאתי הדברים בספר שמירת הלשון (שער הזכירה פרק ח'): "גרסינן בפרקי רבי אליעזר [פרק נ"ב], כל המלשין את חברו בסתר אין לו רפואה, שנאמר "מלשני בסתר רעהו אותו אצמית" [פירוש, לחלוטין כמו שאמרו בערכין ט"ו ב'], וכתוב אחד אומר "ארור מכה רעהו בסתר". דע לך שהוא כן, בוא וראה הנחש, שהלשין בין הקב"ה ובין אדם ועזרו [פירוש אשתו] אררו הקב"ה, שיהיה עפר מאכלו שנאמר "ועפר תאכל כל ימי חיך", [פירוש כמו ששם כתיב, "כל ימי חיך" ובודאי הכונה שלא יתרפא אף לימות המשיח, כמו שאמרו בברכות (י"ב ב'), "ימי חיך העולם הזה, כל ימי חיך להביא לימות המשיח, אף כאן אין לו רפואה תמיד"] עכ"ל, ועוד כתב כן רבינו החפץ חיים ז"ל בספרו מחנה ישראל (פרק ט"ו דף ק"י) ע"ש.

ובעניו איני מבין טענת הרב הנ"ל ז"ל על שרבינו הגדול החפץ חיים זצ"ל כתב הדברים בלא הזכרת שם אומרו, ואטו כל פירוש וביאור ודבר תורה שאמר ופירש רבינו הגר"א זצ"ל נודע ונתפרסם אצל כולם שנתחייבו לומר הדברים בשם אומרו, אתמהא.

ומה אעשה ואצלי ברור שרבינו חפץ חיים זצ"ל מלבו הטהור ומדעתו הרחבה הגדולה והקדושה פירש כן, ואכן כבר נשמעו הדברים בין החיים לפני מאות בשנים, וזו לשון קדשו של רבינו בחיי ז"ל בביאורו לתורה בראשית (ג' י"ד): "ועפר תאכל כל ימי חיך. יגיד שהעונש הזה לא יזוז ממנו לעולם, ואפילו בזמן המשיח אשר תסתלק האיבה שבין האשה ובין הנחש, כענין שכתוב ושעשע יונק על חור פתן, העונש הזה במאכל העפר לא יזח ממנו עולמית, הוא שכתוב זאב וטלה ירעו כאחד ואריה כבקר יאכל תבן ונחש עפר לחמו, ועל כן אמר "כל" ימי חיך לרמוז על ימות המשיח, וכענין שדרשוהו ז"ל ביציאת מצרים למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים, כל ימי חיך, ימי חיך העולם הזה, כל ימי חיך להביא לימות המשיח, וכן אנחנו יכולין להביא בכאן" עכ"ל. והועתק בספר ילקוט ראובני שם. ועיין היטב בפירוש הרד"ק ז"ל לבראשית שם.

מגיד דבריו ליעקב | חידו"ת לפרשת בראשית

הרי שפירוש זה ולימוד זה יכולים אנחנו לפרש מדעתנו, ואכן מצאתי שעוד מרבתינו גדולי הדורות ז"ל פירשו כן מדעתם הקדושה, כמו שתראה לרבינו יצחק קארו ז"ל בספרו תולדות יצחק בראשית שם, [אבל ברור שהוא העתיק דברי רבינו בחיי ז"ל כמנהגו], וכן כתב ופירש להדיא הגאון מלבי"ם ז"ל בראשית שם, וכן הוא בפירוש זרע אברהם, ופירוש מהרז"ו ועץ יוסף שעל בראשית רבה (פ"כ ס"ה דר"ט ע"א), וכן באו הדברים בקיצור וברמז בספר אגרא דכלה שם (דנ"ד ע"ב), ובספר משך חכמה שם (פסוק ד') ועוד.

ובאמת היינו ענות צדקו הגדולה והעצומה של רבינו הכהן הגדול מאחיו רבינו החפץ חיים זצ"ל, שבמקום ששייב לרב השואל הנ"ל ויאמר זו משלי, השיב אולי שמעתי ושכחתי, ודוק בתיבת "אולי" ודוק, זה הנלע"ד.

ובעת ראיתי לרבינו אלעזר מגרמיזא ז"ל בפירוש הרוקח על התורה פרשת בראשית (דף פ"ג) שכה כתב: "ועפר תאכל כל ימי חיך, בגימטריא אפי' לימות המשיח, זהו כל ימי חיך לימות המשיח".

וקרוב לודאי אצלי שרבינו בחיי ז"ל דלעיל, השתית דבריו שלו על דברות בעל הרוקח ז"ל, כי כבר נתברר אצלי בבירור גמור שפירושי התורה של בעל הרוקח ז"ל (ושאר חיבוריו), היו למראה עיני רבינו בחיי ז"ל, ורבינו בחיי ז"ל בביאורו לתורה דברים (ו' ד'), מזכיר להדיא את בעל הרוקח רבי אלעזר מגרמיזא ז"ל, ופעמים הרבה רבינו בחיי ז"ל בפירושו וביאוריו לתורה השתית וייסד דבריו על דברות בעל הרוקח ז"ל בלא להזכירו בשמו, ובמקומו הבאתי הרבה ראיות לדבר, ועייין בחיבורי הנכחי לקמן (בראשית י"ט כ"ג ועוד בראשית ל"ב כ"ח) וצרף לכאן.

מיהו דברי בעל הרוקח ז"ל, איני מבין שהרי אין הגימטריא עולה יפה, כי תיבות "ועפר תאכל כל ימי חיך" עולים סך תתקס"ה, ותיבות "אפי' לימות המשיח" עולים סך תתק"מ, וההפרש גדול.

ושמא ואולי כוונת רבינו אלעזר מגרמיזא ז"ל בעל הרוקח כך "ועפר תאכל כל ימי חיך" בגימטריא "אפלו לימות המשיח", ותיבת אפילו בלא י', אפלו, אלא שאיני יודע אם מצאנו כזאת ואם מגמטרים בסגנון הזה, וצ"ע.

ואחשוב שיש כאן טעות סופר וכך צריך לומר: "ועפר תאכל כל ימי חיך, בגימטריא זהו אפי' לימות המשיח, כל ימי חיך לימות המשיח", ותיבת "זהו" שנדפסה בהמשך שייכת ללעיל לגימטריא, והכל עולה יפה, דוק ובחון. [וכבר הראיתי בחיבורי במקומות הרבה שטעויות רבות נפלו בגימטריאות שבפירוש הרוקח על התורה, ועיין בחיבורי עדות ביעקב ח"א (סימן ס"ט), ובחיבורי הנכחי סימן].

ולפי דרכינו למדנו דרך חדשה בחכמת הגימטריא, שאפשר לגמטר עם קיצור התיבה, כמו שעשה בעל הרוקח ז"ל כאן שגימטר עם תיבת **אפי'**, ולא כשהיא שלימה **אפילו** ודוק היטב.

והאיר השי"ת עיני ומצאתי עתה לגאון חיד"א ז"ל בספרו חומת אנך פרשת בראשית (אות י"ב) שכה כתב: "ועפר תאכל כל ימי חיך עם האותיות, גימטריא ואפילו לימות המשיח, כן כתב בפירוש רבינו אלעזר מגרמיזא ז"ל כתב יד, ושם בהגהה איתא דאיתא כרבנן דאמרי ימי חיך העולם הזה כל ימי חיך להביא לימות המשיח" ע"כ.

וברוך שהניח שומרים בעולמו, כי לפי העתקת הגאון חיד"א ז"ל מבוארים דברי בעל הרוקח ז"ל היטב, ואכן תיבות "ועפר תאכל כל ימי חיך" יחד עם **י"ז האותיות**, עולה בגימטריא "ואפילו לימות המשיח" בדקדוק, ולפי הנראה בספר הרוקח שלפנינו נשמטו התיבות "עם האותיות" וגם המעתיק הוא שקיצר תיבת אפילו וכתב אפי', ובזה בטל מה שכתבתי שמצאנו כאן דרך חדשה בכללי הגימטריא כנ"ל, דליתא להא ודוק.

בראשית (ג' ט"ו): "ואיבה אשית בינך ובין האשה ובין זרעך ובין זרעה הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב", ותרגם המיוחס ליונתן בן עוזיאל: "ודבבו אישוי בינך ובין איתתא, ובין זרעית בנך ובין זרעית בנהא, ויהי כד יהון בנהא דאיתתא נטרין מצותא דאורייתא יהוין מכוונין ומחייין יתך על רישך, וכד שבקין מצוותא דאורייתא תהוי מתכוין ונכית יתהון בעקבהון, ברם להון יהא אסו ולך לא יהי אסו, ועתידין אינון למעבד שפיותא בעיקבא ביומי מלכא משיחא".

ובתרגום ירושלמי שם כה תרגם: "ויהי כד יהוין בניה דאיתתא לעין באורייתא ועבדין פקודיא, יהוין מתכוונין ומחייין יתך לרישך וקטלין יתך, וכד ישבקון בניה דאיתתא מצותא דאורייתא ולא יעבדון

מגיד דבריו ליעקב | חידו"ת לפרשת בראשית

פקודיא, תהוי מתכוין ונכית יתהון בעקבהון וממרע יתהון, ברם יהוי אסו לבנהא דאיתתא, ולך חיויא לא יהוי אסו, ברם עתידין הינן אילין לאילין למעבד שפוייתא בעיקבא, בסוף עקב יומיא, ביומוי דמלכא משיחא".

ואיני מבין היטב סיום הדברים: "ברם להון יהא אסו ולך לא יהי אסו, ועתידין אינון למעבד שפיותא בעיקבא ביומי מלכא משיחא", או כלשון תרגום ירושלמי: ברם יהוי אסו לבנהא דאתתא, ולך חיויא לא יהוי אסו, ברם עתידין הינן אילין לאילין למעבד שפוייתא בעיקבא, בסוף עקב יומיא ביומוי דמלכא משיחא".

והנה פירוש "שפיותא" הוא לשון "שלוח" עיין בספר הערוך השלם (ערך שף דקנ"ז ע"ב), וכן פירש בפירוש על תרגום יונתן שם, ולפי זה האם הכוונה שבימי מלך המשיח יעשו שלום ושלוח אלו עם אלו, דהיינו בני אדם וחיה עם הנחש, ויהיה זה לא כמבואר לעיל שאין רפואה לנחש אפילו לעתיד לבוא, או הכוונה שיהיה שלום ושלוח בין כל המין האנושי, והיינו "אילין לאילין", אלא שאינו מובן מה ענינו להזכירו כאן, ולכן נראה יותר שהכוונה בני אדם עם הנחש, וזו שיטה חדשה החולקת על האמור וצע"ע. ולא אמנע מלכתוב שלהאמור נראה לי שהתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל ותרגום ירושלמי הבינו שמה שכתוב בתורה "תשופנו עקב", תשופנו מלשון "שפיותא" דהיינו שלוח ושלום כנ"ל, ודוק.

אבל ראיתי בספר מתורגמן (ערך שף דקנ"ז ע"א) שכתב: "תרגום נשבר ונדכה (תהלים נ"א י"ט) תביר ושפי, וכן שם עצמות דכית תרגם גרמי דשפייתא, ובתרגום ירושלמי ואתה תשופנו עקב למעבד שפוייתא בעיקבא" ע"כ, הרי שהוא הבין דמה שתרגמו "שפוייתא בעיקבא" אינו מלשון שלום ושלוח, אלא אדרבה הוא מלשון שבירה וכתיתה, ולפי דרכו לא מצאנו כאן שיטה חדשה שכאילו לימות המשיח ישלימו בני אדם עם הנחש ושהוא יתרפא לימות המשיח, אלא אדרבה גם באותה שעה תהיה מלחמה ביניהם, ואז תהיה תברא ידיה דהנחש ויכתו אותו עד החרמה ומשיח בגימטריא נחש שהוא המבטלו, וכל הענין עדיין צריך ישוב והתבוננות וצע"ע.